

agrarisch natuur- & landschapsbeheer

BOERENNATUUR

HANDLEIDING GEBIEDSAANPAK WEIDEVOGELBEHEER

RAPPORT IN OPDRACHT VAN BOERENNATUUR

E.B. Oosterveld
met medewerking van A. van Paassen en G. Gerritsen

Projectnummer	Projectleider	Status
827CWB.05	E.B. Oosterveld	eindrapport
Autorisatie	Paraaf	Datum
Goedgekeurd	W.Altenburg	25 oktober 2007

Oosterveld, E.B. 2007

m.m.v. A. van Paassen en G. Gerritsen

Handleiding gebiedsaanpak weidevogelbeheer. A&W-rapport 849. Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Veenwouden

OPDRACHTGEVER

BoerenNatuur
Postbus 186
9200 AD Drachten

FOTO VOORPLAAT

Weidevogelreservaat in boerenland, Fryslân 2006
(Ernst Oosterveld)

UITVOERDER

Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek bv
Postbus 32, 9269 ZR Veenwouden
Telefoon (0511) 47 47 64, Fax (0511) 47 27 40
e-mail: info@altwym.nl
web: www.altwym.nl

DANKWOORD

Een aantal kringcoördinatoren en veldmedewerkers uit het project Nederland Weidevogelrijk (2007) gaven commentaar op een conceptversie van de handleiding: Gerard van Drooge, Gert Noordhoff en Sybe van der Schaar (resp. projectleider en kringcoördinatoren Fryslân en Groningen), René Klein (kringcoördinator West-Nederland), Mark Kuiper (veldmedewerker Ronde Hoep), Peter van Rijsen (kringcoördinator Zuidwest-Nederland), Sytse Terpstra (veldmedewerker Idzegea), Sjoerd Bakker (SBB Fryslân).

INHOUD

1. INLEIDING	1
2. WEIDEVOGELKRING	3
2.1. Doelstellingen	3
2.2. Rolverdeling	3
2.3. Organisatie	5
3. ORGANISEREN VAN HET MOZAÏEKBEHEER	9
3.1. Hoofdpijnen mozaïekbeheer	9
3.2. Ambitie	10
3.3. Stappenplan	11
4. SAMENWERKEN	15
4.1. Boeren onderling	15
4.2. Boeren en terreinbeheerders	15
4.2. Vrijwilligers	17
4.3. Faunabeheerders	19
4.4. WeidevogelGebiedsplan	19
5. KWALITEITSBEWAKING EN MONITORING	21
5.1. Kringcoördinator en veldmedewerker	21
5.2. Pre-toets	21
5.3. Schouw	21
5.4. Monitoren	22
5.5. Zelfcontrole en gebiedscontract	24
6. INTERNE COMMUNICATIE	25
6.1. Motiveren	25
6.2. Voorlichting	26
6.3. Scholing	27
7. EXTERNE COMMUNICATIE	29
7.1. Overheden	29
7.2. Burgers en buitenlui	31
7.3. Media	32
7.3. Communicatieplan	32
BIJLAGEN	33
Bijlage 1. Begrippenlijst	
Bijlage 2. Weidevogelgroepen	
Bijlage 3. Vuistregels voor mozaïekbeheer	
Bijlage 4. Opstellen van het ideaalplaatje voor de Bovenkerkerpolder, Amstelveen	

1. INLEIDING

Sinds een aantal jaren is het weidevogelbeheer in een stroomversnelling geraakt. De boeren pakken het weidevogelbeheer nu grootschalig op in de vorm van zogenaamd collectief beheer en organiseren zich daarbij vaak in agrarische natuurverenigingen. Het weidevogelbeheer komt bij de natuurbeheersorganisaties opnieuw tot leven. De collectieve aanpak spoort met het inzicht dat beheer op individuele percelen zonder afstemming en ruimtelijke samenhang onvoldoende is om de achteruitgang van de weidevogels te keren. Beheer in grote eenheden en met de juiste onderlinge samenhang is de laatste jaren het devies. Door de niet aflatende achteruitgang raakt iedereen er ook van doordrongen, dat een maximale samenwerking moet worden nagestreefd. Niet alleen tussen boeren onderling, maar ook tussen boeren en vrijwillige weidevogelbeschermers, met wildbeheerders en met natuurbeheerders. Alleen dan, is de gedachte, kan op gebiedsniveau voldoende effectief beheer worden gerealiseerd.

Volgens deze gedachte zijn enkele jaren geleden in Friesland en Groningen een aantal zogenaamde Gruttokringen opgericht. In Gruttokringen werken boeren, vrijwillige weidevogelbeschermers, wildbeheerders en terreinbeheerders (en soms ook waterschap en gemeentes) op gebiedsschaal samen om de weidevogels te beschermen, met de Grutto voorop. Deze samenwerking, en de urgentie van de toestand, maken de weidevogelbescherming ingewikkelder dan hij was. In toenemende mate ontstaat behoefte aan begeleiding en ondersteuning om een effectieve aanpak te vinden. Hoe zet je een Gruttokring op? Waaraan moet een goed mozaïekbeheer beantwoorden? Hoe betrek je zoveel mogelijk boeren bij het beheer? Hoe doorbreek je oude tegenstellingen tussen boeren en reservaatbeheerders? Hoe kun je het beste de resultaten vastleggen? Ook de benodigde professionalisering van het agrarisch weidevogelbeheer vraagt om een handzaam overzicht van de bestaande kennis en ervaringen. Deze handleiding poot in die vraag te voorzien.

Deze handleiding is deel van een serie. Er zijn ook handleidingen over:

- ecologische kenmerken en vuistregels voor mozaïekbeheer in het rapport 'Kwaliteitscriteria voor weidevogelgebieden', A&W-rapport 412 van bureau Altenburg & Wymenga,
- de technische uitvoering van beheers- en inrichtingsmaatregelen in het rapport 'Technische handleiding weidevogelbeheer', A&W-rapport 984 van bureau Altenburg & Wymenga.

Te zijner tijd zullen de drie handleidingen waarschijnlijk gebundeld worden in een internettoepassing.

2. WEIDVOGELKRING

Weidevogels houden zich niet aan grenzen van boerenland en reservaat. Ze vestigen zich waar de vestigingsomstandigheden gunstig zijn en boerenland en reservaten kunnen elkaar in dat opzicht aanvullen. Voor gezonde en stabiele populaties is het zaak het weidevogelbeheer op gebiedsschaal aan te pakken, bijvoorbeeld op een oppervlakte van tenminste 100 ha. Dit sluit meestal mooi aan op de schaal waarop agrarische natuurverenigingen werken. In het weidevogelbeheer worden de boeren vaak bijgestaan door vrijwilligers, die de nesten zoeken en helpen bij de bescherming. In de betere weidevogelgebieden maakt ook vaak een reservaat deel uit van het gebied. Dan zijn al drie hoofdrolspelers genoemd in een gebiedsgerichte samenwerking die voor succesvol beheer noodzakelijk is. Afhankelijk van de lokale omstandigheden is het zinnig ook nog andere partijen in de samenwerking te betrekken, bijvoorbeeld faunabeheerders, waterschap, gemeente en de provincie. Voor het samenwerkingsverband gebruiken we de naam 'Weidevogelkring'. De Weidevogelkring bestaat uit *vertegenwoordigers van de verschillende betrokken organisaties* die hierboven zijn genoemd. Van iedere organisatie zitten er één of enkele personen in de Weidevogelkring.

2.1. DOELSTELLINGEN

De groeperingen in de Weidevogelkring gaan een structurele samenwerking aan. Het *hoofddoel* is klip en klaar: *op peil houden (of herstellen) van de weidevogelstand in het gebied*. Als afgeleide doelstellingen kunnen gelden:

1. *afstemmen van alle weidevogelbeschermingsactiviteiten, zodat die gezamenlijk een maximaal effect hebben,*
2. *bundelen van de krachten tegen nadelige, externe ontwikkelingen (bijvoorbeeld woningbouw, wegeaanleg en andere ruimtelijke ontwikkelingen),*
3. *de gebiedsaanpak promoten naar de samenleving,*
4. *bij het afsluiten van een gebiedscontract: fungeren als uitvoerend middelpunt tussen de contractanten (ANV, terreinbeheerder, vrijwilligersorganisatie, WBE) en de contractgever (provincie),*
5. *fondswerving (?).*

Afhankelijk van de lokale omstandigheden kunnen deze doelstellingen variëren.

2.2. ROLVERDELING

De rollen van *boeren*, *vrijwilligers* en *terreinbeheerders* zijn duidelijk. De boeren en de terreinbeheerders zijn verantwoordelijk voor het beheer op hun eigen grond. Bij de boeren geeft veelal de agrarische natuurvereniging sturing. De vrijwilligers zijn een onmisbare schakel in de bescherming van legfels en kuikens op het boerenland. Ze zijn lokaal georganiseerd in vogelwerkgroepen of vogelwachten (op zichzelf, en soms als afdeling van het Instituut Voor Natuurbeschermingseducatie IVN of Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging KNNV) of via het provinciale Landschapsbeheer (met de provinciale weidevogelcoördinator). In Friesland coördineert de Bond van Friese Vogelbeschermingswachten (BFVW) de lokale vogelwachten.

Maar er kan aanleiding zijn om ook faunabeheerders, waterschap, gemeente of provincie bij de samenwerking te betrekken.

Faunabeheerders

Naast de vrijwilligers kunnen ook de faunabeheerders informatie verschaffen over de aanwezigheid van (potentiële) predatoren van weidevogels. En zij kunnen helpen bij biotoopgerichte maatregelen en (eventueel) beheer van predatoren. Faunabeheerders zijn doorgaans lokaal per wildbeheereenheid (WBE) georganiseerd. Bij een gebiedsgerichte aanpak is het het meest effectief samenwerking te zoeken met de WBE. De deelnemer van de WBE in de Weidevogelkring kan zijn achterban mobiliseren wanneer beschermingsactiviteiten moeten worden uitgevoerd, voor het verzamelen van telgegevens van predatoren en, als daarvoor wordt gekozen, voor het beheer van predatoren.

Waterschap

De samenwerking met het waterschap is onontbeerlijk, wanneer er aanpassingen in de waterhuishouding worden voorzien. In de volgende gevallen is de medewerking van het waterschap bijvoorbeeld nodig:

1. om maaibeheer in te stellen van riet in natuurvriendelijke oevers of ecologische verbindingzones, die onder beheer van het waterschap vallen,
2. om een hoger peil in te stellen in een reservaat, beheersgebied of lokaal op het boerenland.

Veel maatregelen op het vlak van de waterhuishouding zijn eenmalige inrichtingsmaatregelen. Afhankelijk van de omvang van de maatregelen kan de samenwerking met het waterschap tijdelijk zijn of op afroep. In een weidevogelgebiedsplan worden bijvoorbeeld de maatregelen voor de waterhuishouding op een rijtje gezet (zie ook hoofdstuk 4). Het opstellen van het gebiedsplan is dan een moment van overleg. Daarvoor is het voldoende, dat er een contactpersoon bij het waterschap is, die goed bekend is met de Weidevogelkring.

Gemeente

Gebiedsgericht weidevogelbeheer kan de gemeente raken in de volgende gevallen:

1. bij aanleg van woonwijken, wegen, bedrijventerreinen of recreatievoorzieningen (zoals fiets- en wandelpaden), waarbij weidevogelgebied verloren gaat en/of compensatie moet worden geboden,
2. bij bescherming van het open landschap,
3. bij een eventuele regeling van Rood voor Groen (woningbouw betaalt voor beheer van natuur- en landschap).

Alleen in het laatste geval, als er sprake is van een regelmatige geldstroom naar het weidevogelbeheer, lijkt er aanleiding om een vaste vertegenwoordiger van de gemeente in de Weidevogelkring te hebben. Maar vaak is de betrokkenheid van de gemeente tijdelijk en kan worden volstaan met een contactpersoon, die goed op de hoogte is van het samenwerkingsverband en die op afroep deel kan nemen. Het opstellen van een weidevogelgebiedsplan is bijvoorbeeld een belangrijk moment van overleg met de gemeente. Dan kunnen de ruimtelijke plannen worden afgestemd op de doelen van het weidevogelbeheer.

Provincie

In de volgende gevallen kan samenwerking met de provincie aan de orde zijn:

1. bij begrenzing van beheers-, reservats- of weidevogelgebied. De Provincie is daarvoor verantwoordelijk,
2. bij aanpassingen van polderpeilen. Ook daarbij heeft de Provincie het laatste woord,
3. voor het mogelijk maken van maatwerk, bijvoorbeeld in de vorm van gebiedspecifieke beheerspakketten of een gebiedscontract. De Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer loopt met ingang van 2007 via de provincie, maar heeft voor een belangrijk deel het karakter van een landelijke regeling. De provincie is wel het aangewezen adres voor een regeling voor gebiedsspecifiek beheer of gebiedsgerichte afspraken (gebiedscontract),
4. bij aanleg van woonwijken, wegen, bedrijventerreinen of recreatievoorzieningen (zoals fietspaden), waarbij weidevogelgebied verloren gaat en/of compensatie moet worden geboden,
5. bij bescherming van het open landschap.

In het geval van een gebiedscontract is de provincie in feite de opdrachtgever en ligt het niet voor de hand dat die deelneemt in de Weidevogelkring. De andere zaken spelen vaak tijdelijk, waardoor de samenwerking met de provincie in de meeste gevallen ook het beste de vorm kan krijgen van aanwezigheid op afroep. Het is dan wel sterk aan te bevelen een vaste contactpersoon te hebben, die de situatie van de Weidevogelkring goed kent.

Algemeen

Het is in principe niet de bedoeling dat de Weidevogelkring verantwoordelijkheden overneemt, bijvoorbeeld het aanvragen van SAN-subsidie van de ANV of het aanwijzen van faunabeheerders van de boer en de WBE. De ervaring leert, dat dat de motivatie kan uithollen. Het hoofddoel is afstemming van de activiteiten. Aan de andere kant staat het de betrokken partijen natuurlijk vrij om taken uit te besteden aan de kring (zoals de bovengenoemde). Dan is het belangrijk daarover duidelijke afspraken te maken.

2.3. ORGANISATIE

Zoals gezegd bestaat de Weidevogelkring uit vertegenwoordigers van verschillende organisaties. Laten we daarbij uitgaan van een vaste bezetting van 4 partijen: de boeren (ANV), de vrijwilligers, de terreinbeheerder en de faunabeheerders (WBE).

- Om de kring werkbaar en slagvaardig te houden, is het aan te bevelen dat per organisatie één persoon zitting heeft (maar zie kader). In principe zorgt het vertegenwoordigende lid voor de contacten met de achterban. Dus een boer onderhoudt de contacten met de ANV en de boeren daarvan, een vrijwilliger staat voor de contacten met de andere vrijwilligers (en -organisatie) enzovoort.

Zetelverdeling

Er kunnen goede redenen zijn om van één vertegenwoordiger per organisatie af te wijken. Zo heeft de Weidevogelkring Ronde Hoep (bij Amstelveen) gekozen voor een zetelverdeling van vier boeren, twee terreinbeheerders en één vrijwilliger. De reden van deze verdeling is, dat de betrokken terreinbeheerder (Noordhollands Landschap) de verantwoordelijkheid voor het beheer in zijn geheel heeft overgedragen aan de ANV. De boeren willen daarom een zware stem in het kapittel.

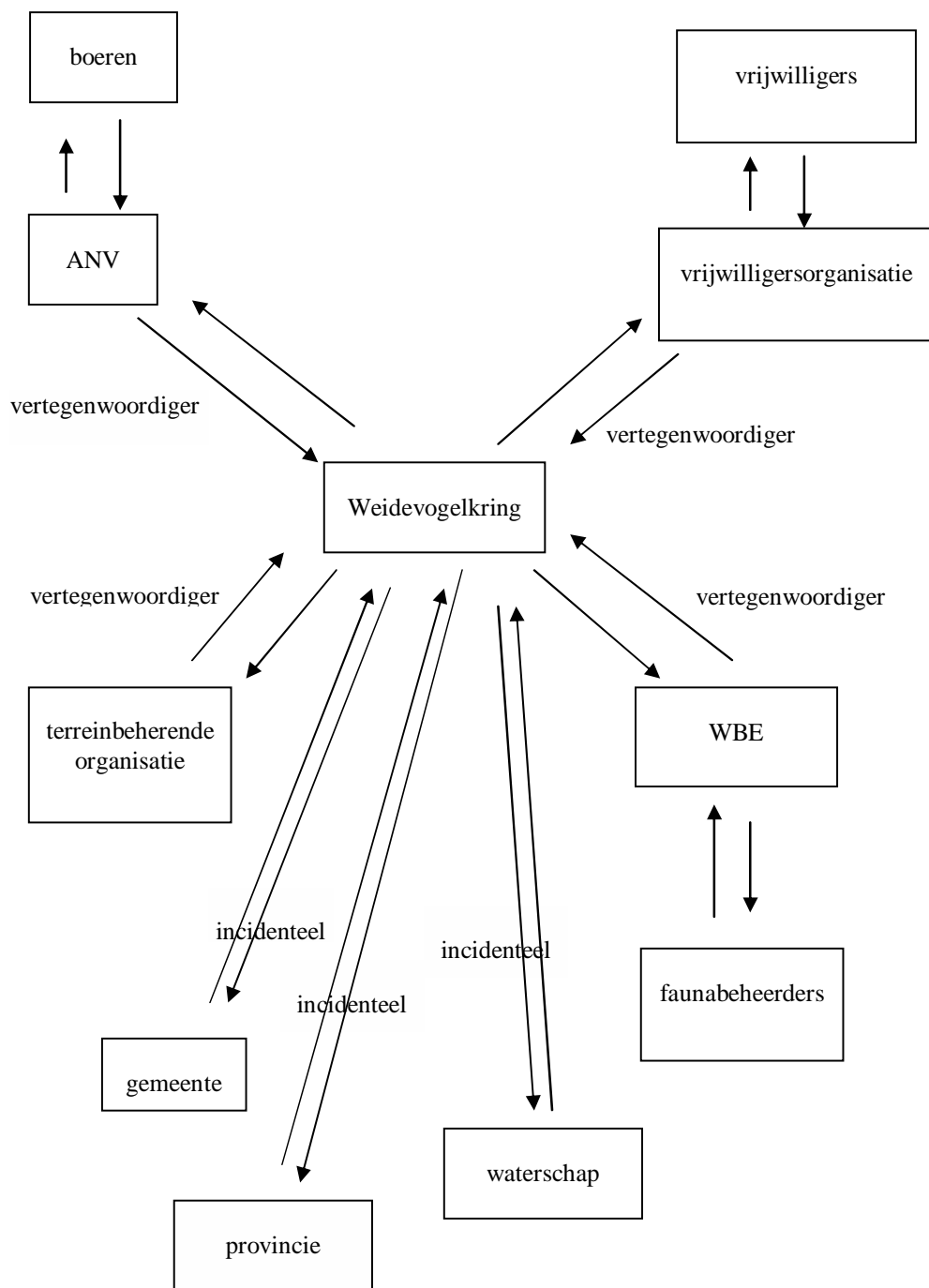
- Het is raadzaam aan één van de leden een aanjaagfunctie te geven. Dit de *Kringcoördinator*. Deze is verantwoordelijk voor bijvoorbeeld:
 - het organiseren van de Weidevogelkringvergaderingen,
 - het secretariaat van de Weidevogelkring,
 - coördinatie van activiteiten,
 - ondersteunen van vertegenwoordigende leden,
 - onderhouden van externe contacten,
 - budgetbewaking van de eventuele eigen middelen van de kring, bijvoorbeeld voor de extra beheersmaatregelen, die tijdens het broedseizoen worden genomen (flexibel beheer, zie volgende hoofdstuk).

Het zou ook een extra toegevoegde persoon kunnen zijn, die er specifiek voor de coördinatiefunctie bij zit.

- Misschien wel de belangrijkste functie binnen de kring is die van de *Veldmedewerker*. Deze heeft met name de volgende verantwoordelijkheden:
 - onderhouden van de contacten met de boeren en vrijwilligers in het veldseizoen en daarbuiten. Zo weet hij/zij precies hoe het seizoen verloopt en kan hij ervoor zorgen dat tijdig en effectief op de ontwikkelingen wordt ingespeeld (flexibel beheer). Boeren en vrijwilligers hebben een duidelijk aanspreekpunt, dat regelmatig in het veld te vinden is. Ook buiten het weidevogelseizoen, bijvoorbeeld in de winter tijdens de voorbereidingen, kan hij overleg voeren met de boeren. Doordat hij het gebied goed kent, kent hij de mogelijkheden. De veldmedewerker is de spil in het veld, die sterk kan bijdragen aan de effectiviteit van het beheer,
 - stimuleren van en zo nodig bijspringen bij de monitoring. Hij houdt contact met de vrijwilligers en/of boeren om de nestgegevens goed bij te houden en, als dat speelt, BMP- en Alarmtellingen goed uit te voeren,
 - rapporteren van de beheersresultaten (uitvoering maatregelen, resultaten tellingen, zie Hoofdstuk 5).

Willen de functies van kringcoördinator en veldmedewerker goed uit de verf komen, dan moet er behoorlijk wat tijd in worden gestoken, met name in de voorbereiding van en tijdens het broedseizoen. Om dat te realiseren is het te overwegen een financiële vergoeding beschikbaar te stellen. Zo'n vergoeding zou uit een of andere subsidie betaald kunnen worden (bijvoorbeeld SAN-OS).

Organisatieschema van een Weidevogelkring

3. ORGANISEREN VAN HET MOZAÏEKBEHEER

In dit hoofdstuk wordt uitgewerkt hoe het ontwerpen en invullen van mozaïekbeheer door een groep boeren op gebiedsschaal aangepakt kan worden.

3.1. HOOFDLIJNEN MOZAÏEKBEHEER

Het mozaïekbeheer dient te worden afgestemd op de weidevogelsoorten die in een gebied aanwezig zijn. Qua ecologische eisen kunnen vier groepen onderscheiden worden (zij bijlage 2). In de volgende paragrafen staat het mozaïekbeheer voor de Kievit-Grutto-groep centraal. Op het grootste deel van het reguliere (landbouwkundig gebruikte) grasland is voornamelijk aan de eisen van deze groep te voldoen. Voor enkele soorten van de andere groepen is daarbinnen ook nog speelruimte (bijvoorbeeld Graspieper en Slobeend).

De vuistregels voor mozaïekbeheer voor de Kievit-Gruttogroep zijn beschreven in het rapport 'Kwaliteitscriteria voor weidevogelgebieden' (A&W-rapport 412 van bureau Altenbrug & Wymenga). In bijlage 3 zijn ze samengevat. Voor de helderheid worden enkele belangrijke onderdelen er hieronder nog even uitgelicht. Wellicht komen de handleidingen te zijner tijd als een geheel beschikbaar via internet.

Schaal

Kies de omvang van het gebied zo, dat er geen barrières voor verplaatsingen van gezinnen met jongen aanwezig zijn (zoals (drukke) wegen, vaarten en kanalen, spoorlijnen, bebouwing, bosjes en beplantingen en dergelijke). Binnen zo'n 'landschappelijke eenheid' moet het mozaïek worden gerealiseerd, zodat alle onderdelen goed bereikbaar zijn voor zowel volwassen vogels als kuikens. Bij voorkeur is het gebied tenminste 100 ha.

Kuikenland

Kuikenland is grasland dat geschikt is voor opgroeiende weidevogelkuikens gedurende de periode dat ze nog niet kunnen vliegen (ca. 4 weken). Zo hebben Kievitkuikens voorkeur voor kort, beweid grasland en Tureluurkuikens voor beweid grasland, slootkanten, maar ook lang gras. Gruttokuikens hebben weer lang gras nodig van tenminste 18 cm. In tabel 3 staat aangegeven dat per Gruttopaar daarvan 1,4 ha nodig is, waarvan 1 ha uitgesteld maaien en vluchtstroken (wegingsfactor 1) en 0,4 ha hergroei >18 cm (wegingsfactor 0,5) + stalvoeren (wegingsfactor 0,25) + extensief weiden (wegingsfactor 0,5) (de wegingsfactor is een maat voor de kwaliteit als kuikenland en hangt samen met de dekking, doordringbaarheid en voedselvoorziening voor de kuikens). Van de andere soorten is niet bekend hoeveel oppervlakte kuikenland die nodig hebben. Daarom wordt vooralsnog met de oppervlakte voor de Grutto gewerkt.

Bij een Gruttodichtheid van 20 broedparen per 100 ha en hoger in een gebied zonder reservaat wordt wel erg veel van boeren gevraagd m.b.t. uitgesteld maaien. In zo'n geval kan op verzoek van de boeren worden afgeweken van de norm van 1,0 ha uitgesteld maaien per gruttopaar. Het streven is dan om tot circa 20% van de oppervlakte uitgesteld maaien te komen.

Reservaat

Reservaat ligt soms centraal, soms decentraal in een weidevogelgebied. Vaak is het een aaneengesloten blok van laat gemaaid en/of extensief beweid grasland. In die gevallen is het ten behoeve van de Grutto niet altijd effectief verdeeld over het gebied. Daarom moet bij de berekening van de oppervlakte lang gras van geval tot geval worden bekeken wat het reservaat te bieden heeft. Wanneer het reservaat rondom is omgeven door boerenland met Grutto's, kan het voor 100% meetellen als kuikenland. Wanneer het reservaat in een hoek ligt, maar vanaf de belangrijkste nestgebieden niet verder dan 225 m weg (de gemiddelde verplaatsingsafstand van jonge kuikens), dan kan het ook voor 100% meewegen. Als het verder weg ligt dan 500 m (de gemiddelde verspreidingsafstand van kuikens vanaf twee weken oud), geldt een wegingsfactor 0. Tussen 225 en 500 m neemt de factor naar verhouding af.

Ligging kuikenland

De contracten voor uitgesteld maaien worden gelokaliseerd op (eerste keus), tegen (tweede keus) of op enige afstand van (laatste keus) percelen met veel gruttonesten. Dat geldt ook voor percelen met overig kuikenland (hergroei, vluchtstroken, stalvoeren, extensief weiden). De effectiviteit van verder verwijderde percelen met contracten voor uitgesteld maaien is afhankelijk van de mobiliteit van de Gruttojongen en onder voorwaarde van goede onderlinge verbinding. Op jonge leeftijd (periode 1-15 mei) mag de afstand niet verder zijn dan 225 meter van kernen van gruttoterritoria/nesten (zie tabel 3). Wil zo'n perceel effectief zijn gedurende 16-31 mei, dan mag hij niet verder weg liggen dan 385 m. Vanaf 1 juni zijn percelen op 500 m bereikbaar. Omdat het voorjaar in Noord-Nederland doorgaans ongeveer een week later is dan in West-Nederland, kan voor Noord-Nederland een week bij deze periodes worden opgeteld.

Onderlinge verbinding percelen kuikenland

De percelen met uitgestelde maaidatum en ander kuikenland worden zoveel mogelijk tegen elkaar aan gepland. Als dat niet lukt, moeten ze verbonden worden door vluchtstroken en ander kuikenland zodat de jonge grutto's relatief veilig van het ene perceel naar het andere perceel met lang gras kunnen lopen. Als ze korte vegetaties moeten oversteken, vallen ze namelijk meer op waardoor de predatiekans toeneemt.

Maaitrappen

Op het te maaien grasland zonder uitgestelde maaidatum wordt gestreefd naar minimaal twee maaitrappen. Dat betekent dat er in drie blokken gemaaid wordt met minimaal een week tussenruimte, bijvoorbeeld maaitrap 1 10 mei, maaitrap 2 20 mei (vanaf 1 juni zijn er met het juni-land nog meer maaitrappen). De minimale oppervlakte van een gemaaid blok is 25% van de totaal oppervlakte maailand met eerste snede zonder uitgestelde maaidatum. Het realiseren van maaitrappen wordt vaak bemoeilijkt door het weer. Het is essentieel dat deelnemende boeren reeds in april alert zijn op situaties om te maaien, terwijl het gras eigenlijk nog niet de vereiste lengte heeft. De manier van inkuilen (bijvoorbeeld in plastic balen) kan de nadelen van kortdurend goed weer beperken.

3.2. AMBITIE

De ambitie van het beheer kan verschillend zijn. Als in het gebied sprake is van dalende aantallen, dan is het al mooi als die daling kan worden gestopt. Nog mooier is het als een toename gerealiseerd zou kunnen worden. In alle gevallen moet de hoeveelheid kuikenland afgestemd zijn op de doelstelling. Die hoeveelheid hangt immers samen met het aantal Gruttogezinnen dat plaats geboden moet worden. Het heeft weinig zin om ver boven de benodigde oppervlakte te gaan zitten als het aantal Gruttoparen in de voorgaande jaren klein

was. Het geld kan dan beter elders worden besteed. Als het aantal paren toeneemt, dan dient de oppervlakte te realiseren kuikenland ook afgestemd te zijn op die groei.

3.3. STAPPENPLAN

We nemen de stappen door voor een situatie, waarin het mozaïekbeheer van de grond af moet worden opgebouwd. Als wordt voortgeborduurd op bestaand mozaïekbeheer, dan kunnen een aantal stappen worden overgeslagen.

1. Opstellen van het ideale plaatje

1. Bepaal de totaaloppervlakte van het gebied. Teken de territoria/nesten uit het voorgaande jaar in op een kaart en teken de bestaande overeenkomsten en het eventuele reservaat in,
2. Tel het aantal territoria en/of nesten van grutto's uit het voorgaande jaar. Als de jonge grutto's barrières tegenkomen, zoals spoorlijnen, (drukkere) wegen, bomenrijen, sloten met hoge en steile kanten, boerderijlinten, splits het gebied dan op in deelgebieden,
3. Bereken de benodigde oppervlakte uitgesteld maaien en aanvullend kuikenland met de norm van 1,0 ha uitgesteld maaien+vluchtheuvels en 0,4 ha overig kuikenland per gruttopaar,
4. Bereken de reeds aanwezige oppervlakte uitgesteld maaien via de SAN (collectief en individueel) en de (totale of gedeeltelijke) oppervlakte reservaatgebied,
5. Bereken de nog te realiseren oppervlakte met uitgesteld maaien en overig kuikenland,
6. Zet de uitkomstdata van gruttolegsels op een rij om te bepalen of het om een vroeg of een laat gebied gaat. Dit kan op basis van het de Internetapplicatie van LBN (URL vermelden) en/of gegevens van vrijwilligers/nazorgers. Dit geeft inzicht in de gewenste spreiding in data van contracten uitgesteld maaien,
7. Trek op de kaart op een afstand van 225 meter van de concentraties van gruttolegsels een lijn om die concentraties heen,
8. Teken binnen die lijn van 225 meter de meest ideale ligging voor uitgesteld maaien. Zorg voor een goede ruimtelijke verdeling tussen al bestaand uitgesteld maaien, nieuwe contracten met uitgesteld maaien, vluchtheuvels, extensief weiden, voorbeweiden etc.
9. Ga na waar inrichtingsmaatregelen zinnig en mogelijk zijn. Denk aan verwijderen van boomopslag (creëren van openheid), afvlakken van slootkanten, aanbrengen of verbreden van greppels, lokaal slootpeil opzetten, inrichten van plasdras-percelen of de mogelijkheid creëren om greppels dicht te zetten (zie voor toelichting het rapport 'Kwaliteitscriteria van weidevogelgebieden' en de 'Technische handleiding weidevogelbeheer').
10. Bepaal de noodzaak van predatiebeheer. Als er geen aanwijzingen zijn voor bovenmatige predatie is er geen reden om de predatie terug te dringen. Een maatstaf is het uitkomstsucces van de legsels. Deze moet bij steltlopers tenminste 60% zijn om de oudersterfte te compenseren. Predatie op de kuikens is veel moeilijker vast te stellen. Een manier om er enig zicht op te krijgen is het vaststellen van het zogenaamd Bruto Territoriaal Succes (BTS) met behulp van Alarmtellingen (zie verder het hoofdstuk over Monitoring). Wanneer het BTS beneden 50% ligt is de jongenproductie te klein om de populatie op peil te houden

In bijlage 4 is een voorbeeld opgenomen van de toepassing van het stappenplan.

2. Startbijeenkomst

Organiseer een startbijeenkomst vóór 1 februari in verband met de start van de bemesting. Mozaïekafspraken hebben gevolgen voor het bemesten van percelen.

De volgende onderdelen zijn van belang

- Duidelijke uitleg over het collectief beheer en de doelstellingen,
- Mozaïekkaart op tafel. Probeer zo ver mogelijk te komen met het invullen van het benodigde beheer,
- Nestkaart, veldboekje, graslandgebruikskalender uitdelen. Het is een subsidievereiste, dat steeds een goed bijgehouden nestkaart beschikbaar is. Daarvoor is de boer verantwoordelijk.

3. Aanpassingen tijdens het seizoen: flexibel beheer

Er zijn twee momenten waarop aanvullende contracten het beste afgesloten kunnen worden: flexibel beheer.

Eind april/begin mei

Het eerste moment is vlak voor het maaien van de eerste snee, eind april/begin mei. Aan de hand van de ligging van de nesten (en territoria) kan worden bepaald of en waar aanvullend beheer (uitgesteld maaien, vluchtheuvels) nodig is. De vrijwilligers, en sommige boeren zelf, kunnen wellicht aangeven waar het het beste kan. Er kan dan rechtstreeks contact worden gezocht met de betreffende boer, maar het is wellicht ook een idee een bijeenkomst met alle boeren en vrijwilligers te organiseren. Het is de ervaring dat boeren elkaar stimuleren tot aanpassingen. Benut dit gezamenlijke gevoel

In de loop van mei

Ook gedurende het seizoen doen zich ontwikkelingen voor. Bijvoorbeeld: een boer wil gaan maaien op een perceel met een uitgestelde maaidatum van 1 juni. Dan blijken er nog niet-vliegvlugge jongen rond te lopen. In overleg met de kringcoördinator (al of niet na bemiddeling van een veldmedewerker) kan dan worden bepaald of uitstellen van het maaien zinvol is en of er budget voor is.

Of in een deel van het reservaat blijken geen nesten te liggen. Dan kan het mozaïek gediend zijn met het al in mei maaien van een aantal percelen in de omgeving van vogelconcentraties. Kievit- en Tureluurgezinnen en volwassen Grutto's maken (ook) graag gebruik van korte vegetaties om te foerageren. Hoe dichter deze in de buurt van ongemaaid gras liggen, hoe beter.

4. Contact houden

- Het is wenselijk dat er tijdens het seizoen regelmatig contact is met boeren en vrijwilligers. Dat contact heeft ten doel de afspraken over het beheer goed in beeld te houden en het contact tussen boer en vrijwilliger te stimuleren.
- Het contact is ook nodig om de vinger aan de pols te houden van de ontwikkelingen in het veld. Zo weten veel vrijwilligers en/of boeren precies waar jonge vogels zitten en waar het zinnig is met maaien te wachten, waar juist eerder gemaaid kan worden of waar kuikenbeschermingsmaatregelen nodig zijn.
- In het contact kan er ook steeds aan worden herinnerd, dat de nestgegevens goed moeten worden bijgehouden (op de nestkaart en de lotgevallen in het veldboekje) en eventueel ook de graslandgebruikskalender.

- Voor het dagelijkse contact in het veld kan eventueel een veldmedewerker worden aangesteld (vrijwillig of betaald). Deze wordt aangestuurd door de kringcoördinator.

5. Evaluatiebijeenkomst.

Het is nuttig na ieder seizoen een evaluatiebijeenkomst te houden. Mogelijke agendapunten daarvoor zijn:

- de kaart van het werkelijk uitgevoerde mozaïek,
- de wijzigingen van het mozaïek die tijdens het seizoen zijn ontstaan,
- de stippenkaart met nesten, uitkomstresultaten en, indien beschikbaar, de resultaten van tellingen (BMP, Alarm),
- uitwisseling ervaringen,
- verbeterpunten voor het volgende seizoen,

6. Jaarverslag

Het is zinnig de resultaten en ervaringen vast te leggen in een jaarverslag. Dan kan er op terug worden gegrepen voor verbetermogelijkheden in het volgende jaar en het kan worden gebruikt om de activiteiten te presenteren aan de buitenwereld.

4. SAMENWERKEN

4.1. BOEREN ONDERLING

Wil het beheer op gebiedsschaal effectief zijn, dan moeten er voldoende beheerders/boeren deelnemen. Het is moeilijk te zeggen hoe groot de dekking minimaal moet zijn. Hoe groter, hoe beter, dat is duidelijk. Een knelpunt kan zijn dat onvoldoende boeren mee willen doen. Een ander knelpunt kan zijn, dat sommige deelnemers niet ver genoeg willen gaan in het aanpassen van het beheer en afsluiten van contracten. Dan ontstaat een lastig pakket. Je kunt ze niet dwingen. Er rest niet anders dan overtuigen met argumenten, zodat ze het belang van deelname inzien. Dit punt komt verder aan de orde in Hoofdstuk 6.

4.2. BOEREN EN TERREINBEHEERDERS

Kernpunt in gebiedsgericht weidevogelbeheer is een gezamenlijke aanpak van het beheer op het boerenland en in reservaten. Voor een succesvolle samenwerking zijn de volgende punten belangrijk:

Rolverdeling: benutten van elkaars sterke punten.

- In het mozaïek op gebiedsschaal kunnen reservaten en boerenland elkaar aanvullen. In het reservaat kunnen de zeer extensieve beheersvormen worden gelokaliseerd, zoals maaidatum van 22 juni en later, substantiële oppervlaktes plasdras en onbemeste percelen. Hier kunnen laat broedende en zeer kritische soorten terecht om te broeden en kuikens kunnen er naartoe uitwijken wanneer op het boerenland wordt gemaaid. In het boerenland vinden de steltlopers volop regenwormen op het gangbaar bemeste land en soorten met een voorkeur voor korte vegetaties kunnen er gedurende het hele broedseizoen terecht (bijvoorbeeld Kievit en Scholekster om te broeden en hun jongen groot te brengen, en volwassen steltlopers om te foerageren).
- Denk bij de situering van beheersvormen op gebiedsschaal en stem die af op de feitelijke broedverspreiding in zowel het reservaat als op het boerenland. Het is zinnig bij voorkeur intensief bemest en vroeg gemaaid grasland direct aangrenzend aan het reservaat te situeren. Een andere optie is om een zo hoog mogelijk waterpeil in het reservaat te realiseren door een bufferstrook van late maaidatumpercelen op het boerenland er tegenaan te leggen. Vanwege het hoge waterpeil en de late maaidatum is dit niet verenigbaar met intensief bemesten en vroeg maaien, dus er moet worden gekozen. Die keuze kan het beste op basis van de lokale omstandigheden worden gemaakt.
- De praktijk wijst uit, dat de samenwerking tussen boeren en terreinbeheerders niet altijd vanzelfsprekend is. Soms ligt er oud zeer uit het verleden en is er wantrouwen over elkaars bedoelingen. In die gevallen zou bemiddeling kunnen worden ingeschakeld door een persoon of organisatie, die het vertrouwen van alle partijen geniet. Te denken valt aan iemand van de Provincie, Landschapsbeheer, de koepelorganisatie van ANV's of een lokale vertrouwensfiguur. De samenwerking zou geleidelijk aan kunnen worden opgebouwd en zou kunnen beginnen met een verkenning van de punten waar iedereen het over eens kan zijn. Deze punten zouden bijeen kunnen worden gebracht in een intentieverklaring, die vervolgens nader wordt uitgewerkt in maatregelen en actiepunten, en uiteindelijk in een weidevogelgebiedsplan (zie paragraaf 4.4).

Eén lijn trekken

Op de volgende punten is het belangrijk om één lijn te trekken:

- Het waterbeheer. Dit dient gericht te zijn op voldoende variatie in droogleggingen in het gebied. Landbouwkundig goede bemesting voor veel regenwormen vereist een drooglegging van 40-60 cm beneden maaiveld. Goede vestigingsomstandigheden voor de zeer kritische soorten vergen een waterpeil van 0-40 cm beneden maaiveld in april, die niet verder wegzakt dan 40-60 cm in mei/juni. Voor een rijke oppervlaktefauna in mei en juni (voor de kuikens) is een drooglegging van ongeveer 40 cm beneden maaiveld optimaal.
Hierbij ligt in principe een taakverdeling voor de hand: plasdras en hoog waterpeil in het reservaat, meer drooglegging in het boerenland. Bij deze verdeling ontstaat ruimte voor de hele weidevogelgemeenschap. De zeer kritische soorten (afhankelijk van moerassig grasland) kunnen vooral terecht in het reservaat; de kritische en meer algemene soorten (inclusief Grutto, Tureluur, Slobeend), die ook succesvol kunnen broeden bij lagere peilen, kunnen goed terecht op het boerenland. Overigens zij opgemerkt, dat lokaal plasdras, sterk afgevlakte taluds of botanisch (onbemest) grasland in het boerenland (al of niet onder particulier natuurbeheer) sterk bijdragen aan het mozaïek. Een kleinschalige vervlechting van nat en droog (ook in de hand gewerkt door reliëf) geldt als ideaal voor het mozaïek. Dan is op korte afstand optimaal foerageerhabitat voor zowel volwassen vogels als kuikens voorhanden.
- Predatiebeheer
Als wordt besloten tot het instellen van predatiebeheer, dan moet dat wel effectief zijn.

Eendracht maakt macht

Sinds 2000 doen de boeren van de agrarische natuurvereniging De Eendracht uit Lutjegast/Doezum in het Zuidelijk Westerkwartier van Groningen op 800 ha aan collectief weidevogelbeheer. Binnen het boerenland liggen drie weidevogelreservaten van Staatsbosbeheer. Gaandeweg de tijd zijn de contacten met Staatsbosbeheer aangetrokken. Er ontstond met name een intensieve samenwerking bij het predatiebeheer. In 2002 en 2003 werd een sterke predatiedruk in het gebied vastgesteld in de nestfase. Op basis daarvan vroegen De Eendracht en SBB gezamenlijk een ontheffing aan van de Flora- & faunawet voor het bejagen (beheren) van Zwarte kraaien en Vossen (wat toen nodig was, omdat er nog geen landelijke vrijstellingen waren). Deze ontheffing werd verkregen voor een periode van vier jaar (2003-2006) en De Eendracht en SBB organiseerden gezamenlijk en in nauwe samenwerking met de Wildbeheereenheid Grootegast de jacht. Ook de vrijwilligersorganisatie, IVN Grootegast, was in de samenwerking betrokken. Zich bewust zijnde van de maatschappelijke gevoeligheden rond de jacht, is de bejaging steeds als onderdeel van een pakket aan maatregelen aangepakt, samen met intensivering van het mozaïekbeheer door de boeren, herstellen van openheid, experimenten met afschrikwekkende geurstoffen bij nesten en voorlichting aan de bevolking over predatie op weidevogelkuikens door zwervende huiskatten. Na een afname zitten de aantallen weidevogels sinds 2004 weer in de lift. Het is moeilijk hard te maken, maar waarschijnlijk is dat mede een resultaat van het predatiebeheer. De volgende stap in de samenwerking is de presentatie van een Weidevogelgebiedsplan aan de Provincie over de grenzen van het boerenland en de reservaten heen.

Daarvoor moet het in het reservaat en op het boerenland op dezelfde manier gebeuren. Welke aanpak gevolgd kan worden, wordt beschreven in de 'Technische handleiding weidevogelbeheer'.

- Inzet van vrijwilligers
Vrijwilligers zijn zowel voor het agrarische weidevogelbeheer als in het reservatsbeheer belangrijk. Op gebiedsschaal dient de inzet van vrijwilligers goed gecoördineerd te worden. Zie verder de volgende paragraaf.

4.2. VRIJWILLIGERS

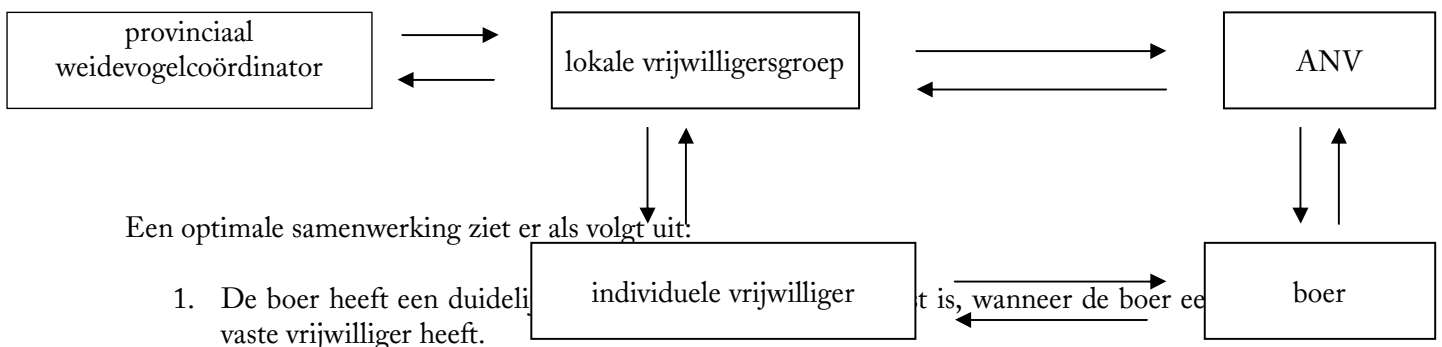
In het weidevogelbeheer spelen vrijwilligers een steeds belangrijker rol. Van oudsher was dat al zo bij de nestbescherming op het boerenland. Maar ook in het reservatsbeheer worden vrijwilligers steeds belangrijker.

Boeren en vrijwilligers

Sinds 1994 is de inzet van vrijwilligers bij nestbescherming op het boerenland landelijk georganiseerd via Landschapsbeheer Nederland en Vanellus vanellus/SBNL (en in Friesland sinds jaar en dag door de BFVW).

- Het is zaak voor de werving en de begeleiding van de vrijwilligers een goede taakverdeling te maken tussen de ANV en de lokale vrijwilligersgroep (of Vogelwacht). In de praktijk is de taakverdeling dat de lokale vrijwilligersgroep de werving en begeleiding van de vrijwilligers doet. In overleg met de ANV worden de vrijwilligers aan de boeren gekoppeld. Een goede organisatie van de nestbescherming blijft overigens de verantwoordelijkheid van de boer. De vrijwilligersgroep is hem hooguit behulpzaam bij het vinden en begeleiden (en eventueel opleiden) van een vrijwilliger.
- Het is niet gegarandeerd, dat er altijd voldoende vrijwilligers beschikbaar zijn. Nestbescherming is echter een basisvereiste op de totale oppervlakte weidevogelbeheer. Als daaraan niet voldaan kan worden, is het aantal vrijwilligers de beperkende factor voor de omvang van het gebied, waarop het beheer kan worden uitgevoerd. Er zijn twee alternatieven:
 - de boer spoort zelf de nesten op. Dan dient veel aandacht besteed te worden aan scholing op dit vlak,
 - het zoeken van de nesten gebeurt door een professional. Dit kost geld.
- Lokaal zal gezorgd moeten worden voor een goede samenwerking tussen boeren en vrijwilligers. De boer heeft de contractuele verplichting dat hij de aanwezige nesten spaart. Hij is daarom eerste verantwoordelijke voor de samenwerking. In de praktijk is een goede ondersteuning van die samenwerking belangrijk. Daarvoor kunnen de ANV en de lokale vrijwilligersgroep het beste samen zorg dragen.

In schema ziet het er zo uit:

2. De vrijwilliger en boer hebben regelmatig contact, bijvoorbeeld na iedere keer dat de vrijwilliger het veld in is geweest,
 3. De vrijwilliger houdt de nestkaart goed bij, zodat de boer op ieder moment weet hoeveel nesten er op een perceel aanwezig zijn en waar ze liggen. De nestkaart hangt op een vaste en duidelijke plaats
 4. Voor de boer een activiteit gaat uitvoeren, vergewist hij zich ervan of de nestkaart bij is, en zodra hij daaraan twijfelt neemt hij contact op met de vrijwilliger,
 5. De vrijwilliger houdt de boer ook op de hoogte van de aanwezigheid van kuikens,
 6. Als de boer in de kuikenperiode werkzaamheden op het land wil uitvoeren, neemt hij contact op met de vrijwilliger om te horen of er kuikens in het land zitten,
 7. Zo nodig helpt de vrijwilliger bij het beschermen van kuikens (bijvoorbeeld door plastic zakken te plaatsen voor het maaien of mee te rijden op de trekker en speciaal op kuikens te letten). De boer is echter eerst verantwoordelijke (contractueel).
- Het is gebruikelijk aan het begin van het broedseizoen een startbijeenkomst te hebben met alle boeren en vrijwilligers (bijvoorbeeld half februari) en na afloop een evaluatiebijeenkomst (bijvoorbeeld eind oktober, als alle telgegevens verwerkt zijn, zie ook het stappenplan in het vorige hoofdstuk). Op zo'n bijeenkomst worden ervaringen uitgewisseld, resultaten besproken, afspraken gemaakt, wordt enthousiasme uitgewisseld en de motivatie gevoed door de ervaring dat iedereen zijn steentje bijdraagt. Er zijn gebieden waar boeren en vrijwilligers iedere week bij elkaar komen en de stippenkaart van het gebied bijhouden.
 - In het kader van een gebiedscontract is nestbescherming een voorwaarde voor boeren om vergoedingen voor het weidevogelbeheer te krijgen. In dat verband zijn er ANV's die een vergoeding uitbetalen aan hun vrijwillige beschermers. Er zijn ook vrijwilligers die dat niet willen, omdat ze de vrijwilligheid heel belangrijk vinden. Het is aan te bevelen daar onderling heldere afspraken over te maken en één lijn te trekken. In de praktijk komen de volgende werkwijzes voor:
 - Een vergoeding aan de lokale vrijwilligersorganisatie in plaats van aan de individuele vrijwilligers, van een bepaald bedrag per gevonden nest of per hectare,
 - Een onkostenvergoeding (bijvoorbeeld voor reiskosten) per vrijwilliger,
 - Organiseren van een gezamenlijke barbecue.

Vrijwilligers in het terreinbeheer

In veel reservaten worden de beheerders bijgestaan door vrijwilligers, die bijvoorbeeld tellingen uitvoeren.

- Het is aannemelijk dat in de toekomst de vrijwilligers in het terreinbeheer belangrijker worden. In veel reservaten is het nodig een intensiever en gevarieerder beheer te voeren en beter in te spelen op de ontwikkelingen gedurende het seizoen. In veel gevallen heeft een beheerder daar te weinig tijd voor. In die gevallen kunnen vrijwilligers, die voor de tellingen toch in het terrein komen, voor die beheerder fungeren als ogen en oren in het veld. Op basis van hun advies kan een beheerder toch het benodigde maatwerk realiseren, bijvoorbeeld de maaidatum uitstellen in verband met de aanwezigheid van jonge vogels of extra maaien waar verruiging met Pitrus op de loer ligt.
- Een dergelijke advisering werkt pas goed als er regelmatig contact is en de beheerder en de vrijwilligers wat het beheer betreft op één lijn zitten. De beheerder zal moeten investeren in dat contact en goede afspraken moeten maken over de rolverdeling.

4.3. FAUNABEHEERDERS

In bijna alle weidevogelgebieden speelt predatie een rol, hetzij als feitelijk probleem, hetzij als discussiepunt. Met predatie kan op verschillende manieren worden omgegaan. In boerenkringen bestaat gauw de neiging om te pleiten voor vervolging van predatoren. Bij anderen bestaat daar echter weerstand tegen en we hebben rekening te houden met de Flora- en faunawet. Om weloverwogen keuzes te maken, is het belangrijk goede gegevens te verzamelen en zorgvuldig te werk te gaan. Een planmatige aanpak is beschreven in de Technische handleiding weidevogelbeheer.

Bij de omgang met predatie kunnen faunabeheerders een nuttige rol spelen.

- Zij kunnen (aanvullende) informatie bieden over de verspreiding en aantallen predatoren (bijvoorbeeld Zwarte kraai, Vos),
- Zij hebben veelal een goede gebiedskennis en kunnen helpen met maatregelen om (zo nodig) predatiedruk te verminderen. Te denken valt aan:
 - verbeteren van de openheid van het landschap door bijvoorbeeld verwijderen van boomopslag,
 - toepassen van afweermiddelen, bijvoorbeeld stroomdraad op hekkedammen tussen hoogwatersloten tegen Vossen of aanbrengen van afschrikwekkende geurstoffen bij nesten tegen grondpredatoren,
 - (als daarvoor wordt gekozen) afschot van Zwarte kraaien en Vossen (binnen de regels van de wet). Afschot is pas effectief, als dit voldoende intensief gebeurt. Terreinbeheerders en boeren kunnen het jachtrecht op hun grond uitgeven (of soms is dit gedelegeerd aan de ANV). Bij het toekennen kunnen afspraken gemaakt worden over de vereiste intensiteit.
- De samenwerking kan het beste verlopen via de lokale of regionale Wildbeheerseenheid (WBE). Deze organiseert de meeste faunabeheerders.

4.4. WEIDVOGELGEBIEDSPAN

De laatste stap in de samenwerking is het maken van een Weidevogelgebiedsplan. Dit is een document, waarin de partijen in de Weidevogelkring hun samenwerking beschrijven. De inhoud kan als volgt zijn:

1. doelstellingen
2. betrokken partijen
3. maatregelen
4. monitoring
5. organisatie
6. taakverdeling
7. begroting/financiering (eventueel)

Een dergelijk document kan vertrouwenwekkend en daardoor stimulerend werken, zowel voor de deelnemende partijen onderling, als voor de buitenwereld. Voor de deelnemende partijen kan het als houvast dienen, waar de samenwerking om draait. Naar de buitenwereld is het een signaal, dat het de partijen serieus is, dat er toetsbare doelstellingen zijn en maakt het inzichtelijk, hoe men die denkt te realiseren. Het is denkbaar, dat in de toekomst de overheid de aanwezigheid van een gebiedsplan als voorwaarde stelt voor financiering, bijvoorbeeld in een gebiedscontract.

Gebiedscontract

Een gebiedscontract is een overeenkomst tussen de overheid (doorgaans de Provincie) en de samenwerkende partijen in een gebied op het vlak van weidevogelbeheer (zie ook hoofdstuk 7). In het contract worden afspraken gemaakt over te realiseren doelstellingen, de aanpak en de financiering. Het belangrijkste voordeel is, dat de nadruk ligt op het realiseren van doelstellingen en dat er vrijheid is in de invulling. Dit biedt ruimte voor een gebiedseigen aanpak. Daar staat tegenover, dat de streek zich moet vastleggen op het realiseren van bepaalde doelstellingen. Dit betekent, dat de samenwerking minder vrijblijvend wordt. Dit kan spanningen opleveren, want de belangen liggen verschillend: voor boeren is het weidevogelbeheer bijvoorbeeld een stuk inkomen, voor vrijwilligers is het hobby. Er is nog weinig ervaring hoe hiermee omgegaan moet worden. Hoe bindend afspraken gemaakt kunnen worden, moet in de praktijk blijken.

5. KWALITEITSBEWAKING EN MONITORING

De financiering van het weidevogelbeheer vindt vooral plaats via de Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer (SAN). In de toekomst gaan wellicht ook gebiedscontracten een rol spelen. Om aanspraak te kunnen maken op de afgesproken vergoedingen zal een bepaalde kwaliteit geleverd moeten worden. Deze verplichtingen staan nog los van het feit, dat het bevredigender is resultaten te zien van de inspanningen dan half werk te doen. In de aanpak zal dus kwaliteitsbewaking moeten worden ingebouwd. Daarvoor zijn verschillende mogelijkheden.

5.1. KRINGCOÖRDINATOR EN VELDMEDEWERKER

Voor een goed resultaat is veel overleg tussen partijen nodig en gedurende het broedseizoen moet goed de vinger aan de pols worden gehouden om tijdig in te spelen op de ontwikkelingen. Dit zijn arbeidsintensieve taken, die voor een goed resultaat niet half gedaan kunnen worden. Daarom is het verstandig iemand aan te wijzen die de trekkersrol vervult en/of in het veldseizoen de ontwikkelingen bewaakt. De trekkersrol duiden we aan met de naam Kringcoördinator; de bewaker in het veld noemen we Veldmedewerker. Hun rol is nader beschreven in hoofdstuk 2. Hier gaat het erom, om vast te stellen, dat de extra arbeidskracht het mogelijk maakt een betere kwaliteit te realiseren, bijvoorbeeld doordat extra dingen kunnen worden gedaan of doordat het uitvoeren van afspraken sneller gebeurt. En de veldmedewerker ondersteunt de beheerders om maatwerk te leveren en zorgt voor goede monitoring, zodat het beheer zo effectief mogelijk is.

5.2. PRE-TOETS

Het komt nog wel eens voor dat bepaalde beheersmaatregelen niet of minder effectief zijn, omdat ze op de verkeerde plaats liggen. Het afsluiten van 15-junibeheer langs een drukke weg of direct aangrenzend aan een bosje is nauwelijks effectief, omdat veel weidevogels dergelijke storingsbronnen mijden. Het geïnvesteerde geld levert dan minder (weidevogel)kwaliteit op dan mogelijk is. Het is verstandig nieuwe plannen of aanmeldingen van nieuwe deelnemers van tevoren te toetsen of ze wel maximaal effectief zijn. Zo'n toetsing vooraf wordt wel 'pré-toets' genoemd. Zo'n pré-toets moet natuurlijk wel worden uitgevoerd door mensen die verstand van zaken hebben. Daarom is het verstandig daarvoor een commissie in het leven te roepen, waarbij eventueel ook deskundigen van buiten de weidevogelkring kunnen worden betrokken (bijvoorbeeld een weidevogelonderzoeker of een provinciaal ecooloog). In de nabije toekomst wordt het mogelijk via internet een computermodel (het 'Grutto-model' van Alterra) te gebruiken om de effectiviteit van het mozaïekplan door te rekenen voor de Grutto (www.beheeropmaat.nl). Met het model wordt bijvoorbeeld duidelijk of percelen met uitgestelde maaidatum niet teveel onder invloed van storingsbronnen liggen (zoals opgaande beplanting of wegen) en hoeveel Gruttopen met de geplande oppervlakte kuikenland met succes hun kuikens groot kunnen brengen.

5.3. SCHOUW

Niet iedere boer heeft het weidevogelbeheer direct helemaal in de vingers. Om ze te helpen bij een effectieve uitvoering van de maatregelen kan het nuttig zijn regelmatig controles uit te voeren en eventueel te adviseren over verbeteringsmogelijkheden. Hiervoor kan een schouwcommissie in het leven worden geroepen. Een schouwcommissie gaat in het veld na

in welke mate de beheersmaatregelen correct worden uitgevoerd en brengt daarvan verslag uit in de vorm van een schouwrapport. Op basis van het schouwrapport kan overleg worden gevoerd met de beheerders voor het eventueel doorvoeren van verbetermaatregelen. Om zijn functie goed te vervullen, is het belangrijk dat er personen in de commissie zitten, die het vertrouwen van alle betrokkenen hebben. Het lijkt voor de hand te liggen de Toetsingscommissie (van de pré-toets) en de Schouwcommissie te combineren.

5.4. MONITOREN

Om te weten of de doelstellingen worden gehaald, is het nodig de resultaten vast te leggen en bij te houden. Dit bijhouden van resultaten over de jaren wordt monitoren genoemd. Monitoren is niet alleen belangrijk om zelf te weten hoe effectief de maatregelen zijn, maar ook om aan de buitenwereld te laten zien wat wordt gepresteerd. Dat is nodig om subsidies te verantwoorden (Rijk en Provincie stellen dat als eis), maar ook nuttig om politiek en maatschappelijk draagvlak te krijgen. Bij monitoring gaat het niet alleen om het verzamelen van gegevens, maar ook om het rapporteren daarvan.

Gegevens verzamelen

Er kunnen verschillende soorten gegevens verzameld worden:

1. Weidevogelgegevens. Weidevogelmonitoring kan op verschillende manieren:
 - met nestentellingen. Dit is de eenvoudigste manier, omdat voor de nestbescherming toch nesten worden gezocht. Het bijhouden van de aantallen per soort is dan weinig extra moeite,
 - door territoriumkartering volgens de BMP-methode (inclusief alarmtellingen). Deze methode wordt uitgelegd in het rapport Instructie Alarmtellingen van Landschapsbeheer Nederland en Bureau N,
 - door vaststelling van de jongenproductie. Dit is aanvullende informatie op nesten- of territoriumtellingen en zegt iets over hoe goed het broedseizoen is verlopen. De methode daarvoor is de Alarm-methode. Die geeft aan de hand van alarmerende ouderparen op het eind van het broedseizoen een indicatie voor het succes. Het is een uitbreiding van de BMP-methode. De methode wordt uitgelegd in het boekje 'Instructie Alarmtellingen' van Bureau N en Landschapsbeheer Nederland.
2. Gegevens van inspanningen. We hebben de weidevogels niet aan een touwtje. Het kan zijn, dat predatie de resultaten van verbeteringen in het beheer doorkruist of dat door slechte omstandigheden op de trek of in de wintergebieden minder vogels terugkeren. In die gevallen is het goed, om te kunnen laten zien dat het niet aan de inspanningen heeft gelegen. Mogelijke inspanningen die bijgehouden kunnen worden, zijn:
 - aantal deelnemende boeren, vrijwilligers, hectares, faunabeheerders,
 - aantal hectares met aangepast beheer (nestbescherming, uitgesteld maaien en dergelijke),
 - aanvullende beschermingsactiviteiten (plastic zakken plaatsen, openheid creëren, predatiebeheer en dergelijke),
 - aantal informatieavonden, evaluatiebijeenkomsten, open dagen, excursies, krantenartikelletjes, radioberichten, deelnemers en dergelijke.

Rapporteren

'Be good and tell it'. Goede resultaten hebben geen uitwerking, als ze niet bekend worden gemaakt (zie verder hoofdstuk 7). In communicatie is niet alleen de boodschap zelf belangrijk, maar ook de boodschapper. De status is hoger naarmate de boodschap meer door

een onafhankelijke buitenstaander wordt verkondigd. En hoe gezaghebbender die buitenstaander is, hoe beter.

Het is al heel mooi als de weidevogelresultaten ieder jaar worden gerapporteerd. Voorbeelden zijn rapportages van ANV's zelf of van de vrijwillige weidevogelbescherming door Landschapsbeheer Nederland. Het is nog beter als de resultaten over een reeks van jaren op een wetenschappelijke manier worden geanalyseerd en gepubliceerd. Dergelijke rapportages kunnen een rol spelen in beleidsevaluaties of wetenschappelijke evaluaties van beheer, waarop beleid en (financiële) regelingen worden gebaseerd. Een voorbeeld zijn de rapportages van BoerenNatuur van het weidevogelmozaïekbeheer vanaf 2000 in Noord-Nederland (zie kader).

Weidevogelmozaïekbeheer Noord-Nederland

Sinds 2000 doen negen agrarische natuurverenigingen in Fryslân, Groningen en Drenthe aan weidevogelmozaïekbeheer. Sinds 2002 rapporteren die negen verenigingen onder de vlag van hun koepelorganisatie BoerenNatuur hun resultaten. Daarvoor leveren de verenigingen nestgegevens aan van een vast telgebied, dat ze consequent vanaf het begin bijhouden. De analyse van de telreeks besteedt BoerenNatuur uit aan het ecologisch onderzoeksbureau Altenburg & Wymenga, dat daarvoor de gangbare wetenschappelijke methodes toepast. Naast de jaarlijkse rapportages zijn de resultaten door Altenburg & Wymenga en Wageningen Universiteit en Research ook gepubliceerd in een wetenschappelijk artikel. Zo krijgt de rapportage meer gewicht dan wanneer de boodschap door de ANV's apart en door henzelf wordt uitgedragen. Belangrijk is natuurlijk wel dat het een positieve boodschap is ('Be good and tell it!'). Voor het weidevogelmozaïekbeheer Noord-Nederland geldt, dat de aantalsontwikkeling van de vier bekende steltloperweidevogels zich positief onderscheidt van de landelijke en provinciale trends.

Uitvoering en organisatie

De uitvoering van de monitoring kan op verschillende manieren:

1. door professionals in te huren. Dan is de kwaliteit gegarandeerd. Een nadeel is, dat er in eigen kring geen (verdere) kennis wordt opgebouwd over de weidevogels, die benut kan worden voor effectief beheer. En de kosten zijn aanzienlijk (vergeleken met de volgende optie),
2. met vrijwilligers. Zo zouden de nestzoekers geschoold kunnen worden in het uitvoeren van BMP- en Alarmtellingen. Voordelen hiervan zijn beperking van de kosten, vergroten van de betrokkenheid en vergroten van de kennis binnen de eigen kring. Nadelen zijn, dat er minder harde eisen te stellen zijn aan de kwaliteit en dat het veel organisatie vraagt op het vlak van werving en scholing. Het is de vraag of hiervoor altijd voldoende vrijwilligers te vinden zijn. In West-Nederland zijn goede tellers soms zo schaars, dat ze ervoor betaald kunnen krijgen. In bijvoorbeeld Friesland kan dit anders liggen. Daar is de groep vrijwilligers van oudsher groot (vanwege de traditionele 'nazorg'), waardoor de kans om goede tellers te vinden groter is (maar zie ook hoofdstuk 4),
3. een tussenvorm van beide.

5.5. ZELFCONTROLE EN GEBIEDSCONTRACT

De pre-toets, schouw en monitoring zijn manieren om de kwaliteit te bewaken en zo nodig te verbeteren. Daarmee doet de weidevogelkring aan zelfcontrole. Deze zelfcontrole kan een belangrijk middel zijn om het vertrouwen van de buitenwereld te winnen. Zo kan het onderdeel vormen van een gebiedscontract (zie hoofdstuk 7). Dat lukt alleen als de kwaliteit van die controle gegarandeerd is. Dit is mogelijk via bijvoorbeeld certificering. In een certificeringssysteem staat beschreven welke inventarisatiemethodes worden gebruikt en welke kwaliteitseisen worden gesteld. Voorbeelden zijn het gebruik van het Gruttomodel van Alterra of het inschakelen van externen deskundigen in de pre-toets (het Gruttomodel geeft aan, of het kuikenland wel op de goede plaats en of het beheer voldoende is voor het aantal te huisvesten Grutto's). Momenteel wordt er nagedacht over zo'n certificeringssysteem.

6. INTERNE COMMUNICATIE

Interne communicatie gaat over de contacten van de Weidevogelkring met de achterban. Hoe moet je die benaderen voor een maximaal effect? Hierin onderscheiden we motiveren, voorlichten en scholen.

We besteden voornamelijk aandacht aan de specifieke situatie van een weidevogelkring. Algemene principes van communicatie komen hier niet aan de orde (bijvoorbeeld: hoe zet ik een presentatie op?).

6.1. MOTIVEREN

Deelname

Het kan een probleem zijn om voldoende boeren mee te krijgen om te voldoen aan de afspraken in het gebiedscontract. Voor het motiveren zijn verschillende werkwijzen te onderscheiden:

- **Overnemen van administratieve verplichtingen**
Een belangrijke basis van het weidevogelbeheer vormen de subsidiemogelijkheden. Een sterk punt van de ANV's is, dat zij op dat punt veel papierwerk overnemen van de boeren door collectieve contracten volgens de Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer (SAN) aan te gaan. Hiermee nemen ze al een belangrijke drempel voor deelname weg. Bij knelpunten kunnen ook andere deelnemers in de Weidevogelkring bijspringen in de organisatie van de collectieve contracten. In deze handleiding wordt verder niet ingegaan op de ins en outs van de SAN (vraag de ANV of het provinciale steunpunt),
- **Voorlichting geven**
Voorlichting heeft ten doel de deelnemers goed op de hoogte te stellen van wat hen te wachten staat en wat van hen verlangd wordt. Belangrijk voor de motivatie is ook de deelnemers op de hoogte te houden van de resultaten van de inspanningen. Een positief resultaat geeft voldoening; een minder goed resultaat (mits gebracht met positieve vooruitzichten) stimuleert om een tandje bij te zetten. Op welke manieren voorlichting gegeven kan worden, wordt verderop uitgewerkt,
- **Kies ook een persoonlijke benadering**
Op voorlichtings- en evaluatieavonden zitten meerdere mensen bij elkaar. Als speciaal boeren worden aangesproken op hun verantwoordelijkheid, dan is dat vaak niet een situatie om het achterste van de tong te laten zien. Gezamenlijke bijeenkomsten zijn heel belangrijk om een gevoel van gezamenlijkheid te creëren, maar forceer onder die omstandigheden niet te veel. Het kan nodig zijn bepaalde twijfels te bediscussiëren of aanvullende informatie te geven, die belangrijk is om de mogelijkheden op het bedrijf goed te beoordelen. Dat kan het beste in een persoonlijk gesprek, aan de keukentafel.
- **Benut het sociale netwerk**
Mensen leven in sociale netwerken. Dat kan bijvoorbeeld zijn de groep van boeren, die langs een bepaalde weg woont, of de leden van een LTO-afdeling. Dit zijn goede netwerken om het weidevogelbeheer op de agenda te krijgen. Mensen in dergelijke netwerken ontwikkelen een gezamenlijke opvatting bijvoorbeeld over wat goed boeren is (vaak onuitgesproken). In contacten worden deze opvattingen voortdurend uitgewisseld,

bijvoorbeeld over welke trekker de beste is of hoe vroeg gemaaid moet worden. Probeer het weidevogelbeheer op deze 'sociale agenda' te krijgen. Als Weidevogelkring kun je dit beïnvloeden door te zoeken naar spilfiguren, die aanzien hebben in de gemeenschap. Dat zijn bijvoorbeeld mensen die bekend staan als goede koeienboeren, economisch succesvol of bestuurlijk belangrijk. Door deze mensen mee te krijgen, kan een belangrijke olievlekwerking ontstaan. Bovenstaande is geïllustreerd voor boeren, maar voor burgervrijwilligers, natuurbeheerders en -beschermers of faunabeheerders geldt hetzelfde.

Onderlinge discussie

Voor een succesvol beheer is het nodig dat de resultaten op het boerenland en in het reservaat worden uitgewisseld en bediscussieerd. Dit werkt motiverend naar beide kanten.

6.2. VOORLICHTING

Er zijn veel verschillende vormen van voorlichting die kunnen worden gebruikt. De keuze is afhankelijk van de boodschap en de doelgroep die moet worden bereikt.

- Voorlichtingsavonden, per groep of gezamenlijk.
Voorlichtingsavonden zijn goed geschikt om voor een grote groep tegelijk basisinformatie te geven. Wat is de bedoeling? Hoe moet gewerkt worden? Wat is de rol van verschillende partijen? Welke keuzemogelijkheden zijn er? Wat levert het op? Het voordeel van een voorlichtingsavond is dat ook een eerste indruk wordt verkregen van de mate waarin het betreffende onderwerp leeft. Afhankelijk van het onderwerp kan bekeken worden of een bijeenkomst per groep of gezamenlijk wordt gegeven. Als de samenwerking een belangrijk punt is, ligt het voor de hand het samen te doen; als het om veel specifieke technische informatie gaat, dan is het wellicht verstandiger een aparte bijeenkomst te beleggen.
- Start- en evaluatieavonden.
Het nut van start- en evaluatieavonden is al in het stappenplan voor mozaïekbeheer ter sprake gekomen. Ze bieden niet allen mogelijkheden om informatie te geven, maar hebben ook vaak een motiverende werking.
- Nieuwsbrief.
Een nieuwsbrief biedt de mogelijkheid mensen met informatie te bereiken op hun eigen tijd. Ze kunnen hem pakken als ze even de gelegenheid hebben. Op die manier kunnen meerdere dingen tegelijk en wat meer voorzien van achtergronden onder de aandacht worden gebracht. Een risico is dat een nieuwsbrief ondersneeuwt in de dagelijks binnenstromende informatie of mensen niet bereikt die niet zo op lezen zijn ingesteld.
- Aankondigingen per brief.
Een aparte brief (mailing) is te overwegen als ergens speciaal de aandacht op gevestigd moet worden (een activiteit, oproep).
- Excursies
Excursies zijn een krachtig middel om iets in de praktijk te demonstreren. In de samenwerking bieden ze mogelijkheden om begrip te kweken voor de omstandigheden van de andere partij. Hierdoor kan de samenwerking efficiënter verlopen. Excursies bieden ook bij uitstek de mogelijkheid om de kennis te vergroten. Dit komt bij scholing ter sprake.

- Website.
Een website is in de eerste plaats nuttig om je initiatief aan een groot publiek kenbaar te maken en informatie te verschaffen over activiteiten. Afhankelijk van de mogelijkheden kan dit meer of minder uitgebreid

6.3. SCHOLING

Om de kwaliteit van het beheer op voldoende niveau te krijgen is kennis nodig. Het is nuttig verschillende soorten kennis te onderscheiden:

- **Praktijkkennis.**
Daarover beschikken boeren, vrijwilligers en terreinbeheerders bij uitstek. Maar de een heeft meer kijk op weidevogels dan de ander en de een is er meer mee bezig dan de ander. En over het beheer is inhoudelijk vaak nog weinig contact tussen boeren en terreinbeheerders. Door deze kennis uit te wisselen kan het beheer sterk verbeteren. Verder hebben sommige vrijwilligers veel kijk op de eigenschappen en ecologische eisen van de weidevogels, waar boeren en terreinbeheerders soms nog veel van kunnen leren.
- **Onderzoekskennis.**
Dit komt vooral uit de kokers van onderzoeksinstituten als Alterra, SOVON of Altenburg & Wymenga. Een probleem is nog wel eens, dat die kennis onvoldoende doorstroomt naar de praktijk of onvoldoende wordt kortgesloten met de praktijk.
- Het verbinden van praktijk- en onderzoekskennis en onderlinge kennisuitwisseling moet worden georganiseerd. De Weidevogelkringen zijn bij uitstek de plaats waar dat kan. Consulents van Natuurlijk Platteland Nederland kunnen behulpzaam zijn met het leggen van contacten met onderzoeksbureaus of aanboren van kennis via rapporten of internet. De kennis kan worden ontsloten via bijvoorbeeld gezamenlijke bijeenkomsten voor leden van weidevogelkringen. De leden kunnen de kennis toepassen in de praktijk van de kring.

Werkvormen

Kennis kan op verschillende manieren worden opgedaan en overgedragen. Ook hier geldt weer dat de beste manier afhankelijk is van de doelgroep.

Boeren en terreinbeheerders

Zowel boeren als terreinbeheerders zijn doorgaans praktisch ingesteld. De volgende werkwijzen zijn daarom het meest geschikt:

- Cursussen met veel praktijk (niet te langdurig, met eigen ogen zien en liefst voorgeschoteld door een collega-beheerder),
- Excursies naar praktijkvoorbeelden, liefst bij collega-beheerders,
- Studiebijeenkomsten over praktische onderdelen van het beheer of een gebiedsgerichte aanpak,
- Studiegroepen, waarin een vaste groep zich buigt over ins en outs van het beheer.

Vrijwilligers

De kennis van vrijwilligers is het beste op te vijzelen door:

- Lezingen over allerlei facetten van ecologie en beheer van weidevogels,

- Excursies over herkenning, gedrag en praktijk van bescherming van weidevogels. Voor de samenwerking is het ook aan te bevelen excursies te organiseren naar de boerderij, om te laten zien hoe het boerenbedrijf werkt en wat de boer drijft,
- Cursussen, waarvan bovengenoemde excursies deel uit kunnen maken.

Faunabeheerders

Een efficiënte samenwerking met faunabeheerders is erbij gebaat als faunabeheerders weet hebben waar het in de weidevogelbescherming om draait. Om die kennis over te brengen zijn lezingen, excursies en cursussen geschikt, zoals hierboven bij de vrijwilligers is aangegeven.

Gezamenlijk

Het resultaat van de weidevogelkring is erbij gebaat, dat de kennis van alle betrokken partijen wordt gebundeld en uitgewisseld. Uitwisseling en gezamenlijke scholing zijn ook belangrijk om goed te weten, wat je van elkaar kunt verwachten. Een vrijwilliger moet bijvoorbeeld iets weten van een agrarische bedrijfsvoering om te begrijpen hoever een boer kan of wil gaan met beschermingsmaatregelen. Tegelijk kan hij ook beter advies geven over mogelijkheden, waar een boer wellicht niet vanzelf op zou zijn gekomen.

7. EXTERNE COMMUNICATIE

Bij externe communicatie gaat het om de contacten buiten de eigen kring. Daarbij kunnen worden onderscheiden:

- Overheden als Provincie, Rijk, Gemeente, Waterschap,
- Burgers en buitenlui,
- Media.

Bij de verschillende partijen komt aan de orde wat het belang is van communicatie en hoe die aangepakt kan worden. Daarbij besteden we vooral aandacht aan de specifieke situatie van een weidevogelkring. Algemene principes van communicatie komen niet aan de orde (bijvoorbeeld: hoe schrijf ik een persbericht?).

7.1. OVERHEDEN

Provincie

De Provincie is de belangrijkste overheid waar het weidevogelbeheer mee te maken heeft. Het Rijk heeft een belangrijk deel van het natuurbeleid doorgeschoven naar de Provincies. Met ingang van 2007 is dat nog versterkt. Zo bepaalt de Provincie welke pakketten beheermaatregelen beschikbaar zijn en omschrijft ze in een Gebiedsplan welke pakketten in welk gebied opengesteld zijn. Het gebiedsplan kan betrekking hebben op de hele provincie of op deelgebieden. Via het openstellen van pakketten bepaalt de Provincie ook hoeveel geld per deelgebied beschikbaar is. Wel is de Provincie gebonden aan een maximum dat het Rijk vaststelt. Vaak zijn uit de eigen middelen van de Provincie extra projectsubsidies beschikbaar. Tegenwoordig zit per provincie een belangrijk deel van het geld voor het landelijk gebied in één pot, het Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG). In de nabije toekomst wordt de Provincie ook het belangrijkste aanspreekpunt bij het opstellen van Gebiedscontracten.

Gebiedscontract

Het gebiedscontract is een nieuw beleidsinstrument, waar nog weinig ervaring mee is. Een gebiedscontract is een geheel van afspraken tussen de Provincie en partijen in het landelijk gebied, gericht op het leveren van prestaties en tegenprestaties op het vlak van natuur, landschap en milieu. Het past in het nieuwe overheidsbeleid om meer te sturen op hoofdlijnen en de verantwoordelijkheid voor de uitvoering meer bij de streek te leggen. In het weidevogelbeheer kan het gaan om afspraken over bijvoorbeeld inspanningsverplichtingen voor de hoeveelheid hectares onder beheer, een bepaald minimum onder zwaar beheer of het aantal broedparen, dat gehaald moet worden. Het grote voordeel is, dat er vrijheid is voor de invulling. Het biedt mogelijkheden voor een gebiedseigen aanpak. De organisatie en financiering kan goed geregeld worden, maar daar staat tegenover, dat de streek zich vastlegt op het realiseren van bepaalde doelen. Hoe gedetailleerd de doelen worden omschreven, is afhankelijk van het onderhandelingsproces tussen Provincie en streek.

In een gebiedscontract kunnen globaal drie onderdelen worden onderscheiden:

1. doelstellingen en intenties. Dit zijn doelstellingen op hoofdlijnen, bijvoorbeeld de intentie tot samenwerking,

2. resultaatverplichtingen. Hier kan worden omschreven wat het doel van de samenwerking is, bijvoorbeeld tot staan brengen van de achteruitgang en zo mogelijk verbeteren van de weidevogelstand vanaf jaar x,
3. inspanningsverplichtingen. Hier wordt concreet gemaakt, welke maatregelen worden genomen en welke tegenprestaties daar tegenover staan.

In het kader zijn een aantal aandachtspunten omschreven.

Belangrijke onderdelen van een gebiedscontract

1. omschrijving van de bedoeling van het contract. Dit kan bij eventuele interpretatieverschillen over de inhoud de nadere uitleg vergemakkelijken,
2. het moet duidelijk zijn wie de contracterende partijen zijn: openbare lichamen/bestuursorganen/particuliere organisaties/rechtspersonen/natuurlijke personen,
3. een zo nauwkeurig mogelijke beschrijving van de wederzijdse rechten en verplichtingen die partijen op zich nemen,
4. tijdsafspraken waarbinnen de verplichtingen moeten zijn gerealiseerd en over de looptijd van het contract,
5. eventuele afspraken over geld: betaling, voorschotten etc. Als het de bedoeling is dat er nieuwe financiële stromen op gang komen, moeten daarover afspraken gemaakt worden,
6. Wat moet er gebeuren bij gewijzigde omstandigheden: nader overleg e.d. Hoezeer iedereen zijn best ook doet, bij het begin is niet alles te voorzien,
7. Hoe pak je het aan bij conflicten: arbitrage. Als je voor de beslechting van geschillen niets regelt, is de gewone burgerlijk rechter bevoegd. In gebiedssamenwerking hoort het eigenlijk niet zover te komen. Wil je het op een andere manier, zoals arbitrage, dan moet dat in het contract worden geregeld,
8. ondertekening: wie zijn de rechtsgeldige vertegenwoordigers? Wie het contract ondertekent, hangt voor de privaatrechtelijke partijen (ANV, WBE, nb-organisatie) af van de regels van het burgerlijk recht en voor de overheid van de Gemeentewet e.d.

ontleend aan het artikel 'Hoe stel je een goed gebiedscontract op?' van E. Hees, R. de Bruin, W. Bruyl en J. Buys in Landwerk, nr 2, april 2002

Communicatie

Vanwege de belangrijke rol, die de Provincie speelt, is een goede communicatie met de Provincie belangrijk. Die communicatie kan verschillende vormen aannemen:

- *Informeren: nieuwsbrief, krant, excursies*

Door bijvoorbeeld de Provincie op te nemen op de verzendlijst van de Nieuwsbrief houd je ze op de hoogte van de belangrijkste gebeurtenissen binnen de weidevogelkring. Ook van stukjes in de krant sijpelt wel iets door naar de bureaus van ambtenaren. Wat ook goed werkt is het organiseren van een excursie. Dan zien betrokkenen met eigen ogen, waarover je praat. De excursie kan gericht zijn op de gedeputeerde, de statencommissie voor natuur en landschap en/of de betrokken ambtenaren.

- *Actief betrekken: planvorming*

Het is ook een idee om provincieambtenaren actief te betrekken bij projecten. Bijvoorbeeld bij het opstellen van een plan voor predatiebeheer, waarbij een goede afstemming op de Flora- en faunawet belangrijk is. Of bij het opstellen van een Weidevogelgebiedsplan, waarin

zo goed mogelijk ook de landelijke en provinciale natuurdoelen meegenomen moeten worden.

- *Steun vragen: subsidies, regelingen*

Steun kan worden gevraagd in de vorm van een subsidieaanvraag of een bepaalde toepassing van regels. Daarbij vindt ook overleg plaats over de bedoelingen en de invulling daarbij, waarmee de streekpartijen zich duidelijk presenteren als belanghebbende en verantwoordelijke spelers.

Rijk

Het Rijk bepaalt, via de Tweede Kamer, het landelijke beleid voor de Ecologische Hoofdstructuur (EHS), het soortenbeleid en de natuurdoelen die overal gerealiseerd moeten worden. De uitvoering delegeert ze dus naar de Provincies. Belangrijk is ook dat het overgrote deel van de financiën van het Rijk komen. En de beheerscontracten worden niet afgesloten met de Provincie, maar met de Dienst Regelingen, een onderdeel van het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit. Waarbij een andere dienst van het ministerie, de Dienst Landelijke Gebied (DLG), de controles uitvoert.

Communicatie

Voor een goede uitvoering van de contracten is het belangrijk goede contacten te hebben met de uitvoerende diensten. Dit zal echter voornamelijk te maken hebben met de contracten en niet met beleidszaken. Daarvoor is het handigste de contacten via grotere verbanden te laten lopen, zoals koepels van agrarische natuurverenigingen (Natuurlijk Platteland Nederland en de regionale afdelingen daarvan), Landschapsbeheer Nederland of de Provincie. Een goede presentatie van de initiatieven van weidevogelkringen op de plek waar de euro's worden verdeeld, bij de Tweede Kamer en het ministerie van LNV, is natuurlijk wel belangrijk.

Gemeente, Waterschap

Voor de contacten met de Gemeente en het Waterschap geldt hetzelfde als voor de Provincie. Ook dit zijn ambtelijke organisaties. Het is nuttig, dat die op de hoogte zijn van de bedoelingen en activiteiten van de Weidevogelkring.

Communicatie

De mogelijke communicatievormen zijn dezelfde als bij de Provincie.

7.2. BURGERS EN BUITENLUI

De burgers en buitenlui zijn als het ware de 'consumenten' van natuur en landschap die de weidevogelkringen 'produceren'. Onder buitenlui verstaan we hier particulieren, die over land beschikken en daar niet zelden ook aan natuur- en landschapsbeheer doen. In deze laatste rol kunnen ze zelfs betrokken zijn bij het weidevogelbeheer. Dan zouden ze lid kunnen zijn van de betrokken ANV en kan de communicatie via de ANV lopen. Wanneer dat niet het geval is, zijn ze te benaderen als burgers. Weliswaar zorgen burgers niet direct voor de financiering van het beheer, maar indirect, via de politiek en via vrijwillige weidevogelbescherming, kunnen ze toch een ondersteunende rol spelen. Daarom is het nuttig contact met de burgers te onderhouden.

Communicatie

De weidevogelkring hoeft niet direct iets van burgers en buitenlui. Het belang is meer indirect, creëren van maatschappelijk draagvlak. Daarvoor is informeren de goede methode. Geschikte communicatiekanalen zijn:

- een nieuwsbrief,
- voorlichtingsavonden,
- informatiepanelen en deelnemersborden,
- geven van een lezing,
- excursies,
- open dagen,
- artikeltjes in de lokale en regionale pers,
- website,
- scholen.

De nestmeter van Jan Veenstra

Jan Veenstra is een enthousiaste weidevogelboer uit het Groningse Doezum. Zijn boerderij ligt langs een drukke fietsroute en hij zag daarin een mogelijkheid om de buitenwereld te informeren over zijn resultaten met het weidevogelbeheer. Daarvoor ontwierp hij de zogenaamde nestmeter. Dit is een rond bord met een pijl, die het aantal weidevogelnesten aangeeft, dat op het bedrijf wordt beschermd. Gedurende het seizoen wordt de score op de nestmeter bijgehouden. Tegelijk fungeert het bord als deelnemersbord aan de ANV. Zo laat hij zien op zijn bedrijf aan natuurbeheer te doen. En het werkt. Met enige regelmaat stoppen fietsers bij het bord en schieten hem soms aan met vragen. Met zijn nestmeter heeft Jan een aanmoedigingsprijs gewonnen van de koepelorganisatie BoerenNatuur en het idee is inmiddels door andere ANV's overgenomen.

7.3. MEDIA

Bij alle communicatie spelen de media een belangrijke rol. Zij bepalen voor een belangrijk deel de beeldvorming in de samenleving. Wat betreft agrarisch natuurbeheer lijkt een onderscheid te bestaan tussen de lokale en de landelijke pers. In de landelijke pers overheersen vaak kritisch geluiden, ingegeven door kritische ecologische en beleidsevaluaties. Lokaal is de stemming vaak positiever, wellicht door een wat positievere houding ten opzichte van de agrarische sector. In de samenleving is aanzienlijk draagvlak voor het agrarische cultuurlandschap. Berichtgeving over inspanningen voor weidevogelbescherming kan daaraan bijdragen.

Verschillende media (kranten, radio, tv, internet) vragen een verschillende aanpak. Zie voor tips en adviezen bijvoorbeeld www.mediacoach.nl.

7.3. COMMUNICATIEPLAN

Het is nuttig een planmatige aanpak te kiezen voor de communicatie met de buitenwereld. Dit kan met een zogenaamd Communicatieplan. In een communicatieplan staat systematisch beschreven welke publiciteitsacties ondernomen gaan worden, voor welke doelgroep(en), wanneer en op welke manier. Door het op een rijtje te zetten, wordt ook duidelijk, hoeveel tijd het vergt en kan beter worden ingeschat wat haalbaar is.

Zie voor het maken van een communicatieplan bijvoorbeeld www.communicatie-centrum.nl.

BIJLAGEN

BIJLAGE 1. BEGRIPPENLIJST

alarmtelling	telling van het aantal alarmerende weidevogelouderparen in de periode, dat de jongen bijna vliegvlug worden.
BMP-telling	telling, waarin het aantal aanwezige broedterritoria wordt vastgesteld. Per seizoen worden doorgaans vijf tellingen gehouden, die gecombineerd een schatting van het totaal aantal bezette territoria opleveren.
gebiedscontract	overeenkomst tussen de overheid en samenwerkende partijen in de regio met afspraken over te realiseren doelen, resultaten, verplichtingen en tegenprestaties, bijvoorbeeld op het vlak van weidevogelbeheer.
kringcoördinator	de persoon binnen de weidevogelkring, die de activiteiten coördineert, voorbereid en bewaakt. Fungeert ook als secretaris van de weidevogelkring.
kuikenland	grasland, dat geschikt is als opgroeihabitat van weidevogelkuikens in de periode, dat ze nog niet kunnen vliegen.
lotgevallen	eindresultaat van de gevonden nesten: uitgekomen, gepredeerd, verlaten etc.
nestkaart	kaart van een bedrijf, met ligging van gevonden nesten. Is verplicht om goed bij te houden gedurende het broedseizoen.
provinciaal steunpunt	provinciaal informatiepunt over aanpak en regelingen voor natuurbeheer. Meestal ondergebracht bij de Provincie.
provinciale weidevogelcoördinator	persoon die op provinciale schaal lokale groepen voor vrijwillige weidevogelbescherming ondersteunt, bijvoorbeeld met cursussen, en die provinciale telgegevens verzamelt. Ondergebracht bij Landschapsbeheer.
uitkomstsucces	het percentage van het aantal nesten, waarin tenminste één ei is uitgekomen.
veldboekje	boekje, waarin per veldbezoek de toestand van de gevonden nesten staat beschreven.
veldmedewerker	aanspreekpunt voor boeren, terreinbeheerders en vrijwilligers, die de ontwikkelingen in het seizoen in de gaten houdt, maatwerk stimuleert en de monitoring in de gaten houdt.

weidevogelgebiedsplan	overzicht van doelen, samenwerkende partijen, aanpak, taakverdeling, verantwoordelijkheden, planning en financiering van het weidevogelbeheer op gebiedsniveau.
weidevogelkring	lokaal of regionaal samenwerkingsverband tussen agrarische natuurverenigingen, terreinbeherende organisatie, organisaties voor vrijwillige weidevogelbescherming en wildbeheerders, dat zich richt op weidevogelbeheer. De kring zelf bestaat uit 1 à 2 vertegenwoordigers per organisatie.

BIJLAGE 2. WEIDEGROEPEN

Welke eisen weidevogels aan hun omgeving stellen, is per soort verschillend. De invulling van het mozaïek moet dus verschillen, afhankelijk van de soorten die in het gebied voorkomen, en waarvoor in de gebiedsaanpak wordt gekozen. Er vallen vier groepen te onderscheiden.

1. Kievit-Gruttogroep. Dit zijn soorten van matig intensief grasland met uitgesteld maaien tot in juni. In tabel 1 staan de maatregelen opgesomd, die belangrijk zijn voor deze groep. Wanneer dat bekend is, zijn ook vuistregels voor oppervlakteaandelen vermeld.

Tabel 1. Beheers- en inrichtingsmaatregelen voor de Kievit-Gruttogroep

Maatregel	Vuistregel (aandeel van gebiedsoppervlakte)
maaitrappen in mei	minimaal 10-15%
voldoende bemesting (meer dan 100 kg stikstof per ha) met het oog op het voorkomen van voldoende regenwormen en emelten	
nestbescherming	
maaien na 1 en 8 juni	minimaal 10%
greppels in het grasland	
gangbare beweiding	voor Grutto 10-20% voor Tureluur 20-35%
voorweiden	voor Grutto 5-10% voor Tureluur 20-35%
extensieve beweiding	
kruidrijke slootkanten	
kruidrijk grasland (licht bemest, laat gemaaid)	
vluotheuvels: laten staan van stroken bij het maaien van de eerste snee	minimaal 5-10 m breed
plasdras	minimaal 0,2-5%

De Grutto en de Tureluur hebben nog extra, specifieke voorkeuren (tabel 2):

Tabel 2. Specifieke beheersmaatregelen voor Grutto en Tureluur

Maatregel	Vuistregel (aandeel van gebiedsoppervlakte)
maaien vanaf 15 juni (mits ijl en kruidrijk) (22 juni is nauwelijks relevant)	minimaal 10-15%
hergroeiend gras (vanaf een lengte van ca. 18 cm)	

2. Slobeend-Watersnip-groep. Dit zijn soorten van extensief grasland met een hoog waterpeil en maaien in juli. Voor deze groep is belangrijk:

1. maaien vanaf 1 juli,
2. plasdras,

3. een hoog waterpeil (0-40 cm beneden maaiveld in april),
4. vluchtheuvels: laten staan van stroken bij het maaien van de eerste snee. Deze maatregel is belangrijk op percelen die vóór 1 juli worden gemaaid.

Vuistregels voor oppervlakteaandelen zijn niet bekend.

Voor Watersnip en Kemphen gelden nog een aantal specifieke, aanvullende maatregelen:

- voorweiden tot 1 of 8 mei, gevolgd door een rustperiode van 6 weken,
- greppels in het grasland,
- extensieve beweiding,
- kruidenrijke slootkanten,
- kruidenrijk grasland.

Voor Slobeend en Zomertaling geldt specifiek:

- de aanwezigheid van veel open water in de vorm van (brede) sloten, meren en plassen;
- nestbescherming. Op percelen die voor 1 juli worden gemaaid, kan nestbescherming een zinnige maatregel zijn (voor zover de nesten worden gevonden; zomertaling is bovendien verstoringgevoelig, raster rond nest plaatsen).

Watersnip en Zomertaling vereisen bovendien ook maaien na 15 juli.

3. Zangvogelgroep: Veldleeuwerik, Graspieper, Gele kwikstaart. Dit zijn weidevogels van extensief grasland met beweiding en zeer laat maaien. De volgende maatregelen zijn belangrijk:
 - reguliere beweiding,
 - extensieve beweiding,
 - kruidenrijke slootkanten (door jaarlijks maaien en vrijhouden van bagger),
 - kruidenrijk grasland.
 - maaien na 15 juli,

Vuistregels voor oppervlakteaandelen zijn niet bekend.

Voor de Graspieper geldt nog:

- greppels in het grasland.

De Gele kwikstaart heeft speciaal voorkeur voor:

- een hoog waterpeil (bijvoorbeeld in zomerpolders).

4. Kievit-Scholekster-zangvogelgroep. Dit zijn soorten van het gemengde grasland/bouwland met kruidenrijke randen. De volgende maatregelen zijn belangrijk:
 - het gemengd voorkomen van grasland en bouwland,
 - braaklegging,
 - korte vegetaties (deels kaal).

Vuistregels voor oppervlakteaandelen zijn niet bekend.

Voor de drie zangvogels specifiek geldt nog:

- reguliere beweiding (op grasland),
- extensieve beweiding (op grasland),
- kruidenrijk grasland,

- kruidenrijke slootkanten,
- kruidenrijke faunaranden (op het bouwland),
- maaien na 15 juli (faunaranden en slootkanten).

Extra voor de Veldleeuwerik:

- een korte, structuurrijke vegetatie,
- (zomer)graan (met name gerst en tarwe), ook bollenland. In het begin van het voorjaar verschaft het graangewas de gewenste vegetatiestructuur, in de loop van mei, juni kunnen faunaranden die functie overnemen, nadat ze voor de eerste keer gemaaid zijn.

Speciaal voor Gele kwikstaart:

- graan (ook voorkeur voor gerst en tarwe) en koolzaad.

Deelgebieden

Het is denkbaar om het beheer in deelgebieden op verschillende groepen te richten. Zo kunt u zich op het goed ontwaterde land richten op de Kievit-Grutto-groep en in een deelgebied met een hoog peil op de Slobeend-Watersnip-groep of de zangvogels.

BIJLAGE 3. VUISTREGELS VOOR MOZAÏEKBEHEER

Voor optimaal mozaïekbeheer draait het om een goede onderlinge verhouding tussen beheersvormen, graslandtypen en hun ruimtelijke rangschikking. In deze paragraaf wordt de kennis samengevat, die daarover beschikbaar is. De kennis is weergegeven in de vorm van een aantal vuistregels. Het hele verhaal staat uitgeschreven in het rapport van Altenburg & Wymenga 'Kwaliteitscriteria voor weidevogelgebieden' (A&W-rapport 412, aangevuld met recente gegevens).

Tabel 13. *Vuistregels voor mozaïekbeheer (vooral voor de Grutto)*

Maatregel	Vuistregel
verhouding oppervlakte maaien : weiden	2 : 1
aantal maaitrappen	tenminste drie: 10 mei, 20 mei, 1 juni, 15 juni (+ 1 juli voor late soorten)
weiden	op percelen zonder nesten
extensief standweiden	met maximaal 2-3 stuks vee/ha
bemesting	80-110 kg N/ha
mestsoort	in volgorde van voorkeur: vaste mest, drijfmest, kunstmest
bemestingsfrequentie	jaarlijks
pH (KCl)	4,5 of hoger
oppervlakte plasdras	2-5 ha/100 ha (2-5%)
maximale afstand tussen percelen kuikenland	225 m (1-15 mei), 385 m (16-31 mei), 500 m (na 1 juni)
oppervlakte kuikenland per Gruttopaar gedurende 1 mei-22 juni	1 ha uitgesteld maaien na 1 juni, en vluchtstroken 0,4 ha overig kuikenland (hergroei >18 cm, stalvoeren, extensief standweiden)
weging graslandtypen overig kuikenland	hergroei > 18 cm: 0,5 stalvoeren: 0,25 extensief weiden: 0,5

BIJLAGE 4. OPSTELLEN VAN HET IDEEAALPLAATJE VOOR DE BOVENKERKERPOLDER, AMSTELVEEN

1. Bepaal de totaaloppervlakte van het gebied..

De polder meet tussen Nesserlaan en Hollandse Dijk circa 530 ha

2. Bereken/tel het aantal territoria en/of nesten van grutto's uit een recent jaar.

Van 2000 tot 2005 werden op circa 400 ha circa 100 gruttolegsels gevonden. Aantal broedparen geschat op 110.

3. Splits het gebied op in meer deelgebieden

als de jonge grutto's onoverkoombare grenzen tegenkomen zoals spoorlijnen, bomenrijen, boomgroepen, bosjes, rietkragen, sloten met hoge en steile kanten, boerderijlinten met wegen etc.

4. Bereken de aantallen territoria/nesten per deelgebied.

Het gebied is te splitsen in twee deelgebieden met in 2005 drie concentraties van gruttoparen (zie de kaart achteraan dit stuk).

A: 30 ha en 10 broedparen

B: 150 ha en 48 broedparen

C: 150 ha en 44 broedparen

De grens tussen A en B wordt gevormd door een vernauwing van het open poldergebied door enkele boerderijen met hoge bomen, een bomengroep, een woning en een bosje.

De grens tussen B en C wordt gevormd door een verharde weg (de Middenweg) met aan weerskanten brede sloten met 150 cm hoge steile slootkanten. Deze grens is voor jonge grutto's lopend niet te passeren. Slechts op 1 plek liggen twee dammen tegenover elkaar waar gruttojongen van de ene kant naar de andere kant zouden kunnen lopen.

De grutto's blijven met hun jongen grotendeels binnen de aangegeven deelgebieden omdat ze anders te dicht bij boerderijen en wegen komen met meer risico op predatie.

5. Bereken de benodigde oppervlakte uitgesteld maaien en aanvullend kuikenland

met de norm van 1,0 ha uitgesteld maaien en 0,4 ha overig kuikenland per gruttopaar.

	Oppervlakte	Broedparen	Uitgesteld maaien	Overig kuikenland
A:	30 ha	10	10 ha	0,4 ha
B:	150 ha	48	48 ha	19,2 ha
C:	150 ha	44	44 ha	17,6 ha
TOTAAL		110	102 ha	37,2 ha

6. Bereken de reeds aanwezige oppervlakte uitgesteld maaien en oppervlakte reservaatgebied.

Reeds aanwezig via de SAN collectief en individueel:

	Uitgesteld maaien via de SAN	Maaien na 1 juni zonder contract	Overig kuikenland
A:	6 ha	0 ha	0
B:	9 ha	8 ha	0
C:	11 ha	15 ha	0
TOTAAL	26 ha	23 ha	0

7. Bereken de nog te realiseren oppervlakte met uitgesteld maaien en overig kuikenland.

Totaal nog benodigd oppervlakte uitgesteld maaien 53 ha. (nl. 102 minus 26 minus 23). Daarbij is het voor de continuïteit wel wenselijk om de oppervlakte zonder contract ook onder contract te brengen. Daarnaast is er nog 37,2 ha overig kuikenland nodig.

8. Bepaling vroeg of laat gebied.

Zet de uitkomstdata van gruttolegsels op rij om te bepalen of het om een vroeg of een laat gebied gaat. Dit kan op basis van de Internetapplicatie ('url' vermelden) en/of gegevens van vrijwilligers/nazorgers. Dit geeft inzicht in de spreiding in data van af te sluiten contracten uitgesteld maaien.

De Bovenkerkerpolder is een 'vroeg' polder met de piek van uitkomen van legsels rond 10 mei. Dat betekent dat vooral oppervlakte lang gras wordt gezocht in de periode tot circa 8 juni. Latere maaidata zijn amper nodig. Dit kan per jaar en per gebied verschillen. Zie tabel 1 voor een aantal voorbeelden van verschillende plaatsen in Nederland

Tabel 1. Uitkomstdata van Gruttolegsels op verschillende plaatsen in Nederland 2003-2005. *m* = gebied met mozaïekbeheer, *r* = gebied zonder mozaïekbeheer. Noord-Nederland is grofweg een week later dan West-Nederland.

Gebied	Jaar	N	uitkomstdatum legsels				
			mediaan (50%)	25%	75%	vroegste	laatste
Delfstrahuizen	2003	36	27-Mei	22-Mei	04-Jun	16-Mei	20-Jun
Rotstergaast	2003	9	29-Mei	24-Mei	30-Mei	19-Mei	03-Jun
Gerkesklooster	2004	36	11-Mei	10-Mei	14-Mei	03-Mei	29-Mei
Oldeboom m	2005	29	17-Mei	13-Mei	25-Mei	28-Apr	22-Jun
Oldeboom r	2005	28	17-Mei	14-Mei	20-Mei	30-Apr	18-Jun
Schipluiden m	2003	12	14-Mei	13-Mei	15-Mei	08-Mei	16-Mei
Schipluiden r	2003	7	17-Mei	10-Mei	27-Mei	08-Mei	09-Jun
Amstelveen	2004	57	01-Mei	28-Apr	06-Mei	23-Apr	22-Jun
Amstelveen	2005	41	02-Mei	28-Apr	08-Mei	24-Apr	22-Jun
Mijdrecht	2004	53	09-Mei	05-Mei	19-Mei	30-Apr	19-Jun
Mijdrecht	2005	16	07-Mei	04-Mei	16-Mei	03-Mei	28-Mei
Noordeloos	2005	59	15-Mei	09-Mei	24-Mei	28-Apr	13-Jun
Ottoland	2005	37	15-Mei	10-Mei	20-Mei	27-Apr	05-Jun
West-Nederland			11-Mei	7-Mei	18-Mei	23-Apr	22-Jun
Noord-Nederland			20-Mei	16-Mei	24-Mei	28-Apr	22-Jun

9. Teken de territoria/nesten in op een kaart en teken de bestaande overeenkomsten en het eventuele reservaat in.

Zie de kaart

10. Trek op een afstand van 225 meter van de concentraties van gruttolegsels een lijn om de concentraties heen.

Zie de kaart Het betreft de blauwe lijnen.

11. Teken binnen die lijn van 225 meter de meest ideale ligging in van percelen met aanvullende contracten voor uitgesteld maaien.

Zorg daarbij voor een goede onderlinge verbinding tussen blokken percelen met uitgesteld maaien door uitgesteld maaien, vluchtstroken, extensief weiden, voorbeweiden of juist zeer vroeg maaien.

Zie de kaart. Het zoekgebied ligt aan beide kanten van de Middenweg op de achterste delen van percelen tegen de Middenweg aan.

Kaart Bovenkerkerpolder 2005

Locaties van gevonden legsels in 2005 (rode stippen), plus de graslandsituatie op 24 mei 2005. De blauw omrande gebieden (A, B, C) zijn landschappelijke eenheden, waarbinnen Gruttogezinnen geen obstakels tegenkomen. De peilen geven de richting aan naar blokken percelen met uitgesteld maaien

Colofon

Mede mogelijk gemaakt met een financiële bijdrage van:

provinsje fryslân
provincie fryslân

